

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ
ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ
ΚΡΙΣΗΣ**

15/12/2016

*ΤΕΤΑΡΤΟΕΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΚΑΤΕΡΙΝΑ-ΝΙΚΟΛΕΤΑ
ΠΑΠΑΣΛΑΝΗ*

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΑΡΑΝΙΤΟΥ ΒΑΛΙΑ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ: ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

ΚΑΤΕΡΙΝΑ-ΝΙΚΟΛΕΤΑ ΠΑΠΑΣΛΑΝΗ

ΑΜ:2612

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΕΙΣΑΓΩΓΗ (ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

- 1.α ΟΡΙΣΜΟΙ
- 1.β ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ
- 1.γ ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ- ΤΟ ΠΑΡΑΛΘΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Οι επιπτώσεις της κρίσης

2.α Οικονομικές

- ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

2.β Πολιτικές

2.γ. Κοινωνικές

Ανεργία

- ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ
- ΚΡΙΣΗ- ΑΝΕΡΓΙΑ- ΑΓΧΟΣ- ΠΩΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Οι ψυχολογικές επιπτώσεις της κρίσης;

- ΚΡΙΣΕΙΣ ΑΓΧΟΥΣ- *ΤΙ ΤΙΣ ΠΡΟΚΑΛΕΙ ΚΑΙ ΤΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΧΟΥΝ-*
- ΠΩΣ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΥΝΔΕΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ
- ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ
- ΑΝΕΡΓΙΑ- ΣΤΡΕΣ- ΑΓΧΟΣ
- ΑΚΡΑΙΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ Η ΚΡΙΣΗ
- ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ
- ΕΠΗΡΕΑΣΕ Η ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα Πτυχιακή Εργασία γίνεται σε συνεργασία με την καθηγήτρια Αρανίτου Βάλια και έχει σκοπό να ερευνήσει την οικονομική κρίση που επικρατεί στην χώρα μας από την ψυχολογική οπτική των πραγμάτων. Αυτό σημαίνει ότι πέρα από την παρουσίαση της οικονομικής κρίσης όπως είναι ευρέως γνωστή θα αναπτύξουμε το πώς αυτή η κατάσταση επηρεάζει την ψυχολογία των ανθρώπων και τι αποτελέσματα έχει η όλη κατάσταση στην ζωή τους και την καθημερινότητα τους.

Η Ψυχολογική σκοπιά είναι ένας τομέας που δεν προβληματίζει τον Μ.Ο όσων ασχολούνται με την οικονομική κρίση, όσο θα έπρεπε. Όπως θα δούμε και στην εργασία υπάρχουν περιστατικά που είτε δεν αναφέρθηκαν είτε δεν ασχολήθηκε ο κόσμος, ο πολιτικός κόσμος και τα ΜΜΕ όσο θα έπρεπε.

Σκοπός λοιπόν αυτής της εργασίας είναι να καταγράψει τέτοια περιστατικά και να ερευνήσει το πώς η οικονομική κρίση οδήγησε σε αυτά. Ακόμα θα γίνει μια σύντομη αναφορά στο πως επηρέασε η προσφυγική κρίση την παρούσα οικονομική κρίση συνδυαστικά με την επιπλέον ψυχολογική φόρτιση που προκάλεσε η πρώτη.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Οικονομική κρίση, ψυχολογία, ψυχολογικές επιπτώσεις, μελαγχολία, κατάθλιψη, ψυχοσωματικά συμπτώματα, ανεργία, στρες, άγχος, κρίσεις πανικού, προσφυγική κρίση, ψυχολογικό βάρος, οικονομία, οικονομική κατάσταση, κοινωνικά στρώματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Οι κρίσεις είναι ένα περιοδικό φαινόμενο με ακαθόριστη περίοδο κι έτσι αποτελούν ένα κομμάτι της οικονομίας. Η οικονομία διέπεται από μια λογική αλληλουχία, στην οποία συμπεριλαμβάνονται η μεγέθυνση και η ύφεση, η καινοτομία και η παρακμή. Μέσω της ιστορίας έχουμε διδαχτεί ότι για ένα επαναλαμβανόμενο φαινόμενο υπάρχει κοινή λογική και κοινός τρόπος αντιμετώπισης.

Οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Λέγοντας οικονομική δραστηριότητα, αναφερόμαστε σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κ.λπ.)¹

Η οικονομική κρίση προκύπτει από την διατάραξη της οικονομικής ισορροπίας και την εξασθένηση όλων των οικονομικών παραγόντων εξαιτίας ξαφνικών και απροσδόκητων γεγονότων που εμφανίζονται λόγω τοπικών και ή διεθνών αιτιών όπως τα οικονομικά και διοικητικά προβλήματα, η διαφθορά, η διατάραξη του φορολογικού συστήματος, τα προβλήματα πληρωμής του εξωτερικού χρέους, η αδυναμία εισαγωγής αρκετού εξωτερικού κεφαλαίου, προβλήματος ανεργίας ή ακόμα και λόγω φυσικών καταστροφών².

Οι Gonzales, Herrero και Pratt δίνουν ένα από τους βασικούς ορισμούς της οικονομικής κρίσης και ο οποίος χωρίζει την οικονομική κρίση σε 4 φάσεις. Τη γέννηση, την ανάπτυξη, την ωριμότητα και την παρακμή. Αυτός ο διαχωρισμός συσχετίζεται με το βιολογικό μοντέλο που περιγράφει τον κύκλο ζωής της κρίσης παράλληλα με αυτόν ενός ζωντανού οργανισμού που γρήγορα διαστέλλεται και μετά μαραζώνει.

Η οικονομική κρίση είναι μια σοβαρή απειλή κατά της υφιστάμενης δομής των θεμελιωδών αρχών και κανόνων του κοινωνικού συστήματος. Η απειλή αυτή, για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της, επιβάλλεται η

¹ http://okeanis.lib.teipir.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/2030/de_00166b.pdf?sequence=2
² (Erol, Apak, Atmaca & Öztürk, 2011).

λήψη κρίσιμων αποφάσεων σε περιορισμένα χρονικά πλαίσια και υπό συνθήκες αβεβαιότητας. (*Rosenthal, Charles & Hart, 1989*).³

Ένας ακόμα ορισμός για την οικονομική κρίση που ειπώθηκε από τον Sharpe, είναι ότι η κρίση είναι μια χρονική περίοδος, κατά την οποία υπάρχει μεγάλη πτωτική κίνηση στην αγορά (*Sharpe 1963*).

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Η παγκόσμια οικονομική κρίση χρονολογείται ότι ξεκίνησε στα τέλη του καλοκαιριού του 2007. Το βάθος και το εύρος της οικονομικής κρίσης που βιώνουμε σήμερα , είναι άνευ προηγουμένου στην μεταπολεμική ιστορία

Όταν ξέσπασε η κρίση, αναπτύχθηκε, μεταξύ των τραπεζών, μια αβεβαιότητα όσον αφορά την αξία των ομολόγων, μιας και είχαν γίνει μεγάλες επενδύσεις σε περίπλοκα , αβέβαια και υπερτιμημένα οικονομικά προϊόντα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, το να κλείσει η διατραπεζική αγορά και το ρίσκο του να φτάσουν τα ασφάλιστρα για τα διατραπεζικά δάνεια στα ύψη. Οι τράπεζες βρέθηκαν αντιμέτωπες με σοβαρό πρόβλημα ρευστού καθώς αντιμετώπιζαν μεγάλες δυσκολίες στο να ανατρέψουν τα βραχυπρόθεσμα χρέη τους. Ακόμη δημιουργήθηκαν ανησυχίες σχετικά με την φερεγγυότητα των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων αλλά η συστηματική κατάρρευση θεωρήθηκε απίθανη.

Η διεθνής γνώμη πίστευε ότι η Ευρωπαϊκή οικονομία, σε αντίθεση μ' αυτήν των ΗΠΑ θα έμενε ανεπηρέαστη από τις οικονομικές αναταράξεις. Αυτή η πεποίθηση τροφοδοτήθηκε με αντιλήψεις ότι η πραγματική οικονομία αν και επιβραδυνόταν άκμαζε πάνω σε ισχυρά θεμελιώδη μεγέθη, όπως η ταχεία αύξηση εξαγωγών και η σιγουριά της δημοσιονομικής θέσης της στα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις.⁴

Παρ' όλο που η παγκόσμια οικονομική κρίση έκανε την πρώτη της εμφάνιση στις ΗΠΑ με επίκεντρο , όπως είπαμε, τις τραπεζικές επισφάλειες και την αδυναμία εξυπηρέτησης των στεγαστικών δανείων, σύντομα εξαπλώθηκε σε διεθνές επίπεδο. Η χρηματοπιστωτική κρίση επεκτάθηκε με γρήγορους ρυθμούς στις πιο ανεπτυγμένες χώρες και

³ http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/6271/1/Nimertis_Pournara.pdf

⁴ http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication15887_en.pdf

έπειτα σε ολόκληρο τον κόσμο, με δραματικό, για το οικονομικό σύστημα, επιπτώσεις, αλλά και για τις επιχειρήσεις. 5

Τον Δεκέμβριο του 2008 κατατέθηκε σχέδιο για την αντιμετώπιση της κρίσης, το οποίο περιλάμβανε την ανάπτυξη στρατηγικών σε συνδιασμό με την προώθηση των μακροπρόθεσμων στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης . οι βασικοί άξονες για την αντιμετώπιση της κρίσης είναι η εισαγωγή ρευστού στην οικονομία με σκοπό να τονωθεί η ζήτηση αλλά και η προώθηση των επενδύσεων με μακροπρόθεσμο όμως στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης, Υπόψη λαμβάνονταν και οι περιορισμοί του Συμφώνου Σταθερότητας, το οποίο δίνει έμφαση στην δημοσιονομική πειθαρχία και την νομισματική σταθερότητα. 6

6 http://index.lib.teithe.gr:8080/bitstream/handle/10184/4193/Tsiligaridis_Karapetsa.pdf?sequence=1

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ- ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΟΝ

Η Ελληνική οικονομία έδειχνε ότι θα κατάφερνε να ανακάμψει με την προσπάθεια ανάκαμψης που έγινε το 1932. Στόχος της προσπάθειας αυτής ήταν η δημιουργία νέων εργοστασίων και την άνοδο των εξαγωγών γεωργικών προϊόντων. Δυστυχώς όμως ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος διέκοψε την ανάκαμψη αυτή.

Από το 1948 άρχισαν να φαίνονται κάποια σημάδια ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στην ανάπτυξη έργων υποδομής στον γεωργικό τομέα αλλά και στον βιομηχανικό τριτογενή τομέα. Μέχρι το 1970 η γεωργία, η κτηνοτροφία και η αλιεία παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην ελληνική οικονομία.

Σημαντικό γεγονός που αξίζει να αναφερθεί είναι η 1^η Νοεμβρίου του 1962, όταν η Ελλάδα συνδέθηκε με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και αναλαμβάνει την υποχρέωση της αμοιβαίας σταδιακής καταργήσεως των δασμών στα βιομηχανικά προϊόντα και την προοδευτική εφαρμογή του Κοινοτικού Εξωτερικού Δασμολογίου.

Δεν μπορούμε να μιλήσουμε για την ελληνική οικονομία χωρίς να αναφερθούμε σε έναν πολύ γνωστό πολιτικό χαρακτήρα της χώρας μας, που αν και είχε μεγάλα όνειρα για την Ελλάδα δεν κατάφερε να εκπληρώσει τους στόχους του και η χώρα μας οδηγήθηκε στην χρεοκοπία. Αναφέρομαι φυσικά στον Χαρίλαο Τρικούπη. Γεννηθείς στο Ναύπλιο στις 11 Ιουλίου του 1832, με καταγωγή όμως από το Μεσολόγγι, όπου και κέρδισε την βουλευτική του έδρα.

Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική του Τρικούπη ήταν σωστή και επικερδής για το ελληνικό κράτος στα περισσότερα σημεία της. Έχοντας ζήσει και εργαστεί για αρκετά χρόνια στην πρεσβεία του εξωτερικού, και μάλιστα είχε αποτελέσει και Υπουργός Εξωτερικών, είχε θα λέγαμε κατά κάποιον τρόπο καλές σχέσεις με το εξωτερικό. Τον πρωταρχικό ρόλο παίζει η Αγγλία, έχοντας στα χέρια της την ελληνική οικονομία. Η

ρωσική και γαλλική επιρροή στην Ελλάδα ήταν μόνο παροδικές στιγμές και επηρέαζαν την ελληνική πολιτική μόνο έμμεσα με την στάση που κρατούσαν απέναντι στην πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας.

Την περίοδο 1880-1920 σημειώθηκε μεγάλη ανάπτυξη σε όλους τους τομείς του ελληνισμού, δηλαδή, οικονομικό, δημογραφικό και πολιτιστικό. Στο διάστημα αυτό, από το 1879 μέχρι και το 1893 η Ελλάδα συνολικά έλαβε από το εξωτερικό εννέα δάνεια.

Στην εσωτερική πολιτική ο Τρικούπης φιλοδοξούσε να δημιουργήσει ένα σύγχρονο, ευνοούμενο και ισχυρό κράτος, και γι αυτόν τον λόγο μετά το 1882, κατά την πρωθυπουργία του έβαλλε σε εφαρμογή την πολιτική αυτή, η οποία περιλάμβανε τον εκσυγχρονισμό του κράτους. Μέσα σ' όλα προώθησε μεταρρυθμίσεις στους θεσμούς του κράτους που έρχονταν σε σύγκρουση με τον αναχρονισμό, τον παλαιοκομματισμό και τον κοτζαμπασισμό. Ο Τρικούπης θέλησε να απαλλάξει τον κρατικό μηχανισμό από την διαφθορά που τον χαρακτήριζε την εποχή εκείνη, να δώσει τέλος στις αυθαιρεσίες του στέμματος και στη νόθευση της λαϊκής βούλησης. Η αρχή έγινε με την καθιέρωση της «ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΔΕΔΗΛΩΜΕΝΗΣ», πράγμα που υλοποιούσε το σκοπό του, καθώς έπαυε τις αυθαιρεσίες του στέμματος και επέβαλλε μια βαθιά τομή στο πολιτικό σύστημα της χώρας. Στόχος του ήταν να πετύχει ένα πολιτικό σύστημα που ως πρότυπο θα είχε εκείνο της Μεγάλης Βρετανίας.

Ο Τρικούπης ακολουθούσε μια ανορθωτική πολιτική, η οποία όμως για να είναι επιτυχείς χρειαζόταν υποστήριξη από εξωτερικό δανεισμό. Έτσι η Ελλάδα από το 1879 μέχρι και το 1893 έλαβε από το εξωτερικό σύνολο 9 δάνεια. Ο εξωτερικός δανεισμός έφτασε, μέχρι το 1893, τα 640.000.000 χρυσά φράγκα και το εξωτερικό δημόσιο χρέος ανήλθε στις 211.000.000 δραχμές. Το ποσό αυτό ξεπερνούσε τις δαπάνες 2 προϋπολογισμών του ελληνικού κράτους και οι τόκοι των νέων ελληνικών δανείων ήταν υψηλότεροι τέσσερις ή πέντε φορές. Ακόμη η ανορθωτική πολιτική απαιτούσε την αύξηση των εσόδων η οποία επιχειρήθηκε με την φορολογία και την έκδοση πληθωρικού χαρτονομίσματος. Επιπλέον έγινε προσπάθεια προσέλκυσης κεφαλαίων από το εξωτερικό για παραγωγικές επενδύσεις και ανάπτυξη της βιομηχανίας.⁷

Δυστυχώς παρά το ότι το σχέδιο του Τρικούπη ήταν αισιόδοξο και είναι σίγουρο ότι θα οδηγούσε την Ελλάδα σε μια νέα εποχή, προσέκρουσε σε ατυχείς συγκυρίες και οργανωμένα συμφέροντα. Αυτό περιλάμβανε την διεθνή κρίση του 1882-1884 που έπληξε άμεσα και καίρια το εξαγωγικό

7 Βόγλη Ελπίδα (2011), « Η μεγάλη ύφεση και η Ελλάδα (1873-1896) Ελευθεροτυπία Ιστορικά «1893-1912. Από την χρεοκοπία στην Ανάπτυξη, εκδόσεις Τεγόπουλος, Απρίλιος 2011

εμπόριο της Ελλάδας, ο τρόπος σχηματισμού και διαχείρισης των εξωτερικών δανείων που οδήγησε στη διόγκωση των υποχρεώσεων του δημοσίου και επιτάχυνε τη χρεοκοπία, οι ομογενείς κεφαλαιούχοι που δεν ανταποκρίθηκαν στα σχέδια του Τρικούπη και σχεδόν υπονόμισαν την πολιτική του και τέλος η αναγκαστική κυκλοφορία⁸. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα να αποτύχει το σχέδιο ανόρθωσης της χώρας και τελικά στις 10 Δεκεμβρίου 1893 η Ελλάδα κήρυξε πτώχευση και ανέστειλε την ακέραια εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους. Χαρακτηριστική ήταν η φράση του Τρικούπη στην Βουλή «*ΚΥΡΙΟΙ ΔΥΣΤΥΧΩΣ ΕΠΙΤΩΧΕΥΣΑΜΕΝ*»⁹.

Η οικονομική κρίση στην χώρα μας μπορούμε να πούμε ότι ξεκίνησε το 2009! Τι έγινε όμως τότε ώστε να οδηγηθούμε στην σημερινή μας θέση; Η απάντηση είναι τίποτα. Δεν έγινε τίποτα το 2009 που να μας οδηγήσει σε μια τόσο δύσκολη οικονομική θέση παρά η αποκάλυψη για το πόσο μεγάλο ήταν στην πραγματικότητα το δημόσιο χρέος. Στην πραγματικότητα η οικονομική κρίση που βιώνει η Ελλάδα σήμερα είναι προϊόν πολλών παραγόντων. Ένας από αυτούς είναι ότι η χώρα πλήγεται από τα υψηλά επίπεδα πολιτικής και οικονομικής διαφθοράς χαμηλής ανταγωνιστικότητας συγκριτικά με τους Ευρωπαίους εταίρους της. Λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, ο ρυθμός μεγέθυνσης της οικονομίας γύρισε σε αρνητικό πρόσημο το 2009, για πρώτη φορά από το 1993. Μέχρι το τέλος του 2009, ως αποτέλεσμα του συνδυασμού της διεθνούς οικονομικής κρίσης και εσωτερικών παραγόντων (ανεξέλεγκτης σπατάλης), η Ελληνική οικονομία αντιμετώπισε την πιο σοβαρή της κρίση από το 1993, με το υψηλότερο δημόσιο έλλειμμα καθώς και το δεύτερο υψηλότερο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ στην ΕΕ. Το δημόσιο έλλειμμα του 2009 έφτασε στο 15,4% του ΑΕΠ. Αυτό, και τα αυξανόμενα επίπεδα χρέους οδήγησαν στα μέσα του 2010, και μετά τις αποκαλύψεις ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδας έκλεισε για το 2009 σε επίπεδα πολύ πάνω από αυτά που θα καθιστούσαν το δημόσιο χρέος βιώσιμο, στη βοήθεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, που συγκρότησαν από κοινού μηχανισμό βοήθειας για την Ελλάδα σε υψηλό κόστος δανεισμού, που προκάλεσε τη σημερινή οικονομική κρίση!

8 Τζόκας, ό.π., σελ.229

9 <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/15088/6/TaliouridouSelviraMsc2012.pdf>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Οι επιπτώσεις της κρίσης

1. Οικονομικές επιπτώσεις της κρίσης

Όπως είπαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια η οικονομική κρίση στην Ελλάδα εμφανίστηκε το 2009. Την ίδια περίοδο το ποσοστό ανεργίας ανέβηκε στο 9.5% από το 7.7% του 2008 και κατέληξε να έχει φτάσει στο β τρίμηνο του 2016 να ανέρχεται στο 23.1% . Για τους νέους ηλικίας 15 ως 24 ετών, το ποσοστό ανεργίας το 2009 στην Ελλάδα αυξήθηκε στο 25,8%, έναντι 22,1% το 2008. Το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας σημειώνεται στην Κρήτη (20,8%) και τα υψηλότερα ποσοστά σημειώνονται στη Δυτική Μακεδονία (35,2%), στην Ήπειρο (34,5%), στη Στερεά Ελλάδα (33,4%) και στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (31,5%). Ακολουθούν η Δυτική Ελλάδα (28,6%), η Κεντρική Μακεδονία (27,7%), η Θεσσαλία (26,6%), τα Ιόνια Νησιά (26,1%), το Βόρειο Αιγαίο (25%), το Νότιο Αιγαίο (24,6%), η Πελοπόννησος (23,3%) και η Αττική (21,9%)¹⁰.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Την τελευταία δεκαετία η Ελλάδα εισήλθε σε μία κρίσιμη καμπή της σύγχρονης ιστορίας της, καθώς οι οικονομικές πολιτικές των τελευταίων δεκαετιών την έχουν οδηγήσει στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Η χρεοκοπία, ωστόσο, είναι δυνατόν να αποτραπεί και η Ελλάδα να επανέλθει σε τροχιά ανάπτυξης, με την προϋπόθεση ότι θα νομοθετηθούν και θα εφαρμοστούν με συνέπεια σημαντικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Για την επιτυχία αυτών των μεταρρυθμίσεων, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η κοινωνική συναίνεση. Συγκεκριμένα, χρειάζεται γενική ομοφωνία αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους απαιτούνται μεταρρυθμίσεις καθώς και με τις συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις που πρέπει να εφαρμοστούν. Η συναίνεση όμως απουσιάζει από την παρούσα πολιτική σκηνή. Ορισμένοι αντιτίθενται στις μεταρρυθμίσεις στις οποίες έχει συμφωνήσει η Ελλάδα με τους

¹⁰ Eurostat

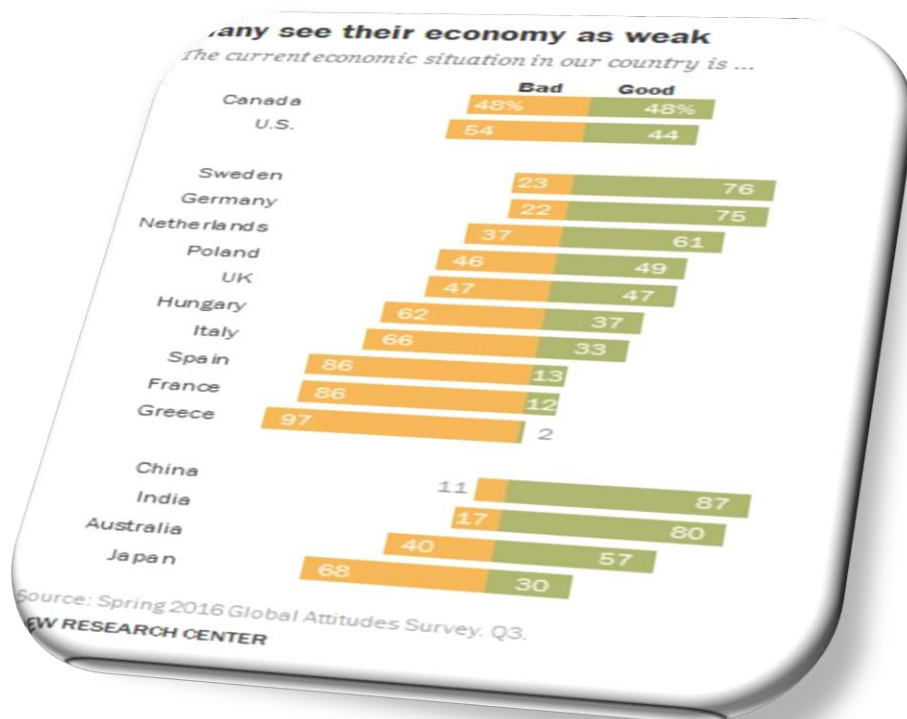
δανειστές της, αναφέροντας ότι είναι άστοχες ή ότι σηματοδοτούν απώλεια της εθνικής κυριαρχίας. Κάποιοι άλλοι υπεραμύνονται των μεταρρυθμίσεων, υποστηρίζοντας, ωστόσο, ότι αποτελούν το τίμημα που πρέπει καταβληθεί για την αποφυγή της πτώχευσης, υπονοώντας έτσι ότι θα υποστήριζαν κάθε μεταρρύθμιση που θα απαιτούνταν από τους δανειστές της Ελλάδας. Τέλος, ένα μεγάλο ποσοστό του κοινού παραμένει αβέβαιο σχετικά με το αν η Ελλάδα θα καταφέρει να ξεπεράσει την κρίση, και δεν γνωρίζει εάν και με ποιόν τρόπο θα συμβάλλουν οι μεταρρυθμίσεις του Μνημονίου στην επίτευξη αυτού του σκοπού

Οι αλλαγές που συντελούνται στην ελληνική αγορά εργασίας με αφορμή την οικονομική κρίση και τα μνημόνια για τη στήριξη της ελληνικής οικονομίας που οδηγούν στην απορύθμιση των εργασιακών σχέσεων δεν συνιστούν κεραυνό εν αιθρία. Πρόκειται για αλλαγές στο εργασιακό πεδίο που συντελούνται κατά την τελευταία 20ετία στην Ελλάδα με σταδιακές και συμπληρωματικές παρεμβάσεις με άξονα την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και τη μείωση του εργασιακού κόστους και με βασικό εργαλείο την εισαγωγή μιας μεγάλης ποικιλίας μέτρων για την ενθάρρυνση και την ανάπτυξη της ευελιξίας της εργασίας.

Οι πολιτικές αυτές, άλλωστε, εντάσσονται στο πλαίσιο της κρατούσας πολιτικής στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης η οποία υιοθετεί την ανάγκη της ριζικής μεταρρύθμισης της ευρωπαϊκής αγοράς εργασίας με διακηρυγμένο στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της απασχόλησης. Παράλληλα δημιουργούν μια νέα κατάσταση στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων που οδηγούν στην απορρύθμιση του μεταπολεμικού εργασιακού προτύπου που συντελείται και με όρους επαναρύθμισης του περιεχομένου της εργασίας. Στο πλαίσιο της νέας αυτής αντίληψης για τη λειτουργία της αγοράς εργασίας και των εργασιακών σχέσεων, σύμφωνα με την οποία η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων ανάγεται σε κυρίαρχη αξία σε βάρος των εργασιακών και κοινωνικών δικαιωμάτων, το εργατικό δίκαιο αντιμετωπίζεται ως εμπόδιο απέναντι στην υλοποίηση των ως άνω στόχων.

Μια καινούρια έρευνα του *Pew Research Center* αποκαλύπτει τη θλιβερή εικόνα σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης, με πάνω από το 80% των πολιτών σε Ελλάδα, Γαλλία και Ισπανία να περιγράφουν ως άσχημη την οικονομική κατάσταση στη χώρα τους. Πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα όπως φαίνεται και από το παρακάτω διάγραμμα το συντριπτικό ποσοστό του 97% των Ελλήνων βλέπουν άσχημη την κατάσταση στην οικονομία και μόλις 2% καλή. Αυτή η απαισιόδοξη εικόνα αντιστρέφεται σε άλλα κράτη- μέλη της Ε.Ε., όπως σε Γερμανία, Σουηδία και Ολλανδία

όπου θεωρούν πως οι οικονομικές επιδόσεις είναι καλές. Βάσει της έρευνας, ακόμη και πριν την ψήφο υπέρ του **Brexit** που προκάλεσε οικονομική αναταραχή, οι Ευρωπαίοι γενικά είχαν άσχημη άποψη για την οικονομία. Σε 7 στις 10 ευρωπαϊκές χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα, σχεδόν οι μισές βλέπουν την οικονομική τους κατάσταση ως καλή. Οι Έλληνες φαίνονται ως οι λιγότεροι ευχαριστημένοι με μόλις 2% να θεωρούν την οικονομική κατάσταση καλή, ενώ τα ποσοστά αυτά σε Γαλλία και Ισπανία φτάνουν το 12% και 13% αντίστοιχα.

Σοκαριστικά είναι μάλιστα τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, για την φτώχεια και την εξαθλίωση εκατομμυρίων Ελλήνων. Τέσσερις στους δέκα συμπολίτες μας, στερούνται πλέον ακόμη και το φαγητό τους ή την θέρμανση. Όπως προκύπτει από την έρευνα, τα νοικοκυριά κόβουν από είδη πρώτης ανάγκης, ώστε να είναι σε θέση να πληρώσουν τους φόρους και τις άλλες υποχρεώσεις τους. Πολλοί πάλι διαλέγουν να αλλάξουν κέντρα τροφοδοσίας και αγορών υλών πρώτης ανάγκης με πιο οικονομικά. Πολλοί από αυτούς που έμεναν σε σπίτια με ενοίκιο αποφάσισαν να τα εγκαταλείψουν και να γυρίσουν στην πατρική τους οικία. Οι αλλαγές στον τρόπο ζωής λόγω της απώλειας εισοδήματος επιτείνουν την και την *ψυχολογική δυσθυμία* μεταξύ άλλων και λόγω της παραίτησης από δαπανηρές μορφές ψυχαγωγίας.

Επιπλέον λόγο των χαμηλών μισθών και τις μειώσεις των συντάξεων από το 2009 μέχρι και σήμερα σε συνδυασμό με την συνεχή αύξηση στη φορολογία παρατηρούμε συχνά περιστατικά κατασχέσεων ακίνητης περιουσίας από τράπεζες ή από την εφορία. Ακόμη, με την τρέχουσα κατάσταση ακόμα και η έγκριση δανείων έχει γίνει σχεδόν ακατόρθωτη. Οι ίδιες οι τράπεζες αρνιούνται ή ταλανίζονται για μεγάλο χρονικό διάστημα προτού προχωρήσουν στην έγκριση δανείου.

Σκεπτόμενοι όλα όσα αναφέραμε μπορούμε πάνω κάτω να καταλάβουμε πως επηρέασε η κρίση το μεγαλύτερο ποσοστό των Ελλήνων. Ξεκινώντας με τον την μείωση αγορών ειδών πολυτελείας και την έρευνα αγοράς για πιο οικονομικά κέντρα προμήθειας τροφίμων και άλλων ειδών οικιακής χρήσης και καταλήγοντας στον περιορισμό ή ακόμα και την διακοπή όσων είχαν να κάνουν με ψυχαγωγία (π.χ ταξίδια, έξοδοι για φαγητό ή διασκέδαση).

B. Πολιτικές επιπτώσεις της κρίσης

Οικονομική και πολιτική κρίση είναι ταίρι σαν έννοιες η ύπαρξη του ενός σημαίνει την ύπαρξη του άλλου. Οι δραστικές αρνητικές αλλαγές τόσο στην οικονομία όσο και στην πολιτική δημιουργούν την δυσπιστία του λαού προς τα κυβερνόντα πρόσωπα. Η παγκόσμια οικονομική κρίση, έκφραση της οποίας είναι η ελληνική παρά τις (εθνικές) ιδιαιτερότητές της, αποτελεί κρίση του ηγεμονικού μοντέλου του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, του συστήματος δηλαδή που ορίζει το βασικό πλαίσιο του τρόπου οργάνωσης της οικονομικής, της κοινωνικής και της πολιτικής ζωής. 11

Με την δημιουργία της οικονομικής κρίσης όπως είναι λογικό δημιουργούνται κοινωνικά προβλήματα τα οποία όμως έχουν αντίκτυπο στο πολιτικό υπόβαθρο της χώρας. Η αύξηση της ανεργίας, η μείωση μισθών συντάξεων σε συνδυασμό με την αύξηση των φόρων δημιουργούν την αποστροφή αλλά και την δυσπιστία των πολιτών προς το πολιτικό σώμα κυβερνά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η κυβέρνηση και το κυβερνών κόμμα να μην αντιπροσωπεύει πλέον τη ΝΕΑ θέληση του λαού, η οποία μετά τις αλλαγές στον οικονομικό τομέα στρέφεται ενάντια στην κυβέρνηση που ο ίδιος επέλεξε.

Ακόμη να πούμε ότι μια νεοεκλεγμένη κυβέρνηση που αναλαμβάνει ένα κράτος το οποίο περνάει οικονομική κρίση μπορεί να έχει ήδη ένα σχέδιο ανάκαμψης αλλά αν αποτύχει το κράτος μπορεί να βρεθεί σε πιο δυσχέρεια θέση από ότι πριν. Αυτή η πιθανότητα υπήρχε πάντα, όσο ικανή κι αν είναι μια κυβέρνηση τίποτα δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι τα σχέδια και τα προγράμματα της θα ολοκληρωθούν ομαλά, στην πραγματικότητα μπορεί να μην υλοποιηθούν καθόλου. Ας πάρουμε για παράδειγμα την κυβέρνηση Τρικούπη την οποία αναφέραμε και πιο πάνω. Αν και μεγάλη πολιτική προσωπικότητα, ο οποίος τέλεσε μάλιστα και πρωθυπουργός επτά φορές, ο Τρικούπης δεν κατάφερε να εκπληρώσει τους στόχους που είχε βάλλει όσο αξιέπαινες κι αν ήταν οι προσπάθειες του, λόγω των συγκυριών της εποχής και παρά τα αλληπάλληλα δάνεια που πήρε η χώρα τελικά κατέληξε στην χρεοκοπία.

11 <http://rmbnet.gr/details.php?id=8134>

Γ. Κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ;

Ανεργία χαρακτηρίζεται η κατάσταση ενός ατόμου, που ενώ είναι ικανό, πρόθυμο και διαθέσιμο να εργαστεί, δεν μπορεί να βρει εργασία. Το στάδιο της ανεργίας έρχεται σε σύγκρουση με την δυνατότητα του ανθρώπου να βιοπορίζεται. Ο όρος *επάγγελμα* στη γενικότερη αντίληψη χαρακτηρίζει την κατά κλάδο ή αντικείμενο συνήθη ασκούμενη βιοποριστική ενασχόληση, εργασία, του κοινωνικού ανθρώπου. Κατά την έννοια της κοινωνιολογίας αποτελεί έλλογη συμπεριφορά του κοινωνικού ανθρώπου σταθερά προσαρμοσμένη στην εξεύρεση και εξασφάλιση πρόσφορων τρόπων αλλά και μέσων προς διαρκή ικανοποίηση, εξ υποκειμένου, των σε χρήμα αποτιμημένων αναγκών του. Καταλαβαίνουμε επομένως ότι όταν ο άνθρωπος δεν έχει εργασία είτε μόνιμη είτε προσωρινή δεν μπορεί να συντηρήσει τον εαυτό του μόνος του, πόσο μάλλον να εξασφαλίσει ότι του είναι απαραίτητο για την διαρκή ικανοποίηση του. Το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα για το β τρίμηνο του 2016 ανέρχεται στο 23.1% !

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση του όρου “*ανεργία*” πρέπει να ξεκαθαρίσουμε μερικές, ακόμα, έννοιες οι οποίες είναι το εργατικό δυναμικό, το μη-εργατικό δυναμικό αλλά και το ποσοστό ανεργίας.

Το *εργατικό δυναμικό* αποτελείται από όλους όσους έχουν εργασία αλλά και από εκείνους που δεν έχουν, δηλαδή τους ανέργους ΑΛΛΑ που μόνο εκείνους που έχουν δηλώσει ότι θέλουν να εργαστούν. Τα άτομα αυτά συνήθως αναζητούν δουλειά με αποστολή του βιογραφικού τους σημειώματος σε εταιρίες.

Το *μη-εργατικό δυναμικό* είναι το μέρος του ενήλικου πληθυσμού που ασχολείται με τα οικιακά, δηλαδή, οι συνταξιούχοι, όσοι ασθενούν σοβαρά και αναγκάζονται να απέχουν από την αγορά εργασίας ή όσοι δεν ψάχνουν για εργασία.

Το *ποσοστό ανεργίας* αναφέρεται στον αριθμό των ανέργων διαιρούμενος με το σύνολο του εργατικού δυναμικού.

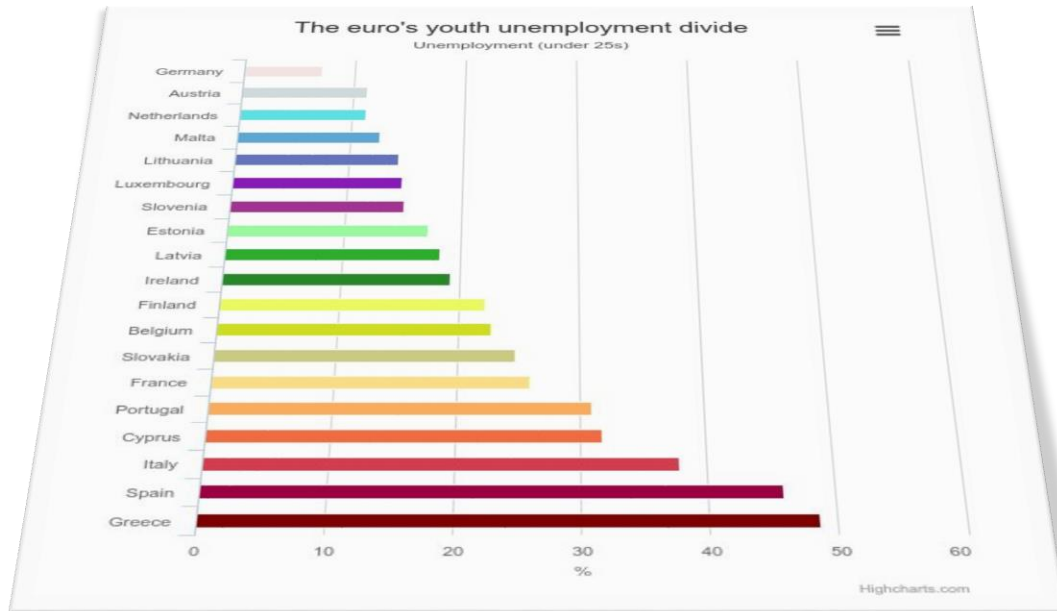
Η εργασιακή κρίση στην Ελλάδα δημιουργήθηκε με την ολοκληρωτική απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων, με τις ατομικές συμβάσεις εργασίας και τις συμβάσεις ενοικίασης εργαζομένων, με την πλήρη

απελευθέρωση των απολύσεων και με την εποπτεία της εργασίας. Η μείωση των μισθών (35-45%) διαμέσου των ατομικών συμβάσεων και των ευέλικτων μορφών απασχόλησης, το επίπεδο των οποίων ανέρχεται σε ποσοστό 40% (550.000 εργαζόμενοι) από τους οποίους το κράτος δεν εισπράττει 3 δις ευρώ τον χρόνο από φόρους εισοδήματος και τα ασφαλιστικά Ταμεία δεν εισπράττουν 350 εκατ. ευρώ από εισφορές, 850.000 άτομα από 1.400.000 εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα εργάζονται και αμείβονται με καθυστέρηση από 1-12 μήνες. Στην Ελλάδα το 0,05% του πληθυσμού κατέχει το 1/3 του ΑΕΠ, την στιγμή που το 1/3 του πληθυσμού βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας ποσό που ανέρχεται στα 475 ευρώ τον μήνα κατά την περίοδο 2010-2013.

Ο πραγματικός κατώτατος μισθός στην Ελλάδα το διάστημα 2010-2013 μειώθηκε κατά 25,9% και 35,4% για τους νέους κάτω των 25 ετών, συγκριτικά με τα επίπεδα του 1984. Αποτέλεσμα είναι και η μείωση του επιδόματος ανεργίας το οποίο μειώθηκε από 461€ σε 360€.

Ακόμα η μείωση 45% των κύριων, επικουρικών συντάξεων και του εφάπαξ κατά την περίοδο 2010-2014, επιδείνωσε το βιοτικό επίπεδο των συνταξιούχων και ταυτόχρονα συρρικνώθηκε σημαντικά το αποθεματικό κεφάλαιο της κοινωνικής ασφάλισης (4,5 δις. ευρώ το 2013, 2,5 δις. το 2015). Κατά τη χρονική περίοδο 2010-2014 το Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης υπέστη μείωση των δαπανών για συντάξεις κατά 32% (33 δις ευρώ το 2010 και 22 δις ευρώ το 2014), μείωση εισφορών από τη μείωση μισθών κατά 33% (11,5 δις ευρώ το 2010 και 7,5 δις ευρώ το 2014), μείωση αποθεματικού κεφαλαίου (12,5 δις ευρώ από το PSI, 27 δις ευρώ το 2010 και το 2015 μόλις 2,5 δις ευρώ), μείωση της κρατικής επιχορήγησης (18,9 δις ευρώ το 2010 και 8,6 δις ευρώ το 2014), μείωση εσόδων λόγω ανεργίας 4 δις ευρώ (2,5 δις ευρώ το 2010 και 6,5 δις ευρώ το 2014), μείωση εσόδων από εισφοροδιαφυγή 15 δις ευρώ το 2014 και μείωση εσόδων από οφειλές 17,4 δις ευρώ το 2014.12

12 <http://www.neasmyrni.gr/Formes/2015/memos.pdf>

Στην Ελλάδα, το 1/4 του πληθυσμού δεν εργάζεται καθόλου από το 2014. Αδυνατεί δηλαδή να βρει σταθερή δουλειά τα τελευταία δύο χρόνια.

Κοιτάζοντας τον χάρτη που δημοσιεύει η Daily Telegraph βλέπει κανείς να ξεδιπλώνεται μία μεγάλη διαφορά ανάμεσα στις χώρες του Βορρά και του Νότου. Έτσι οι χώρες της Νομισματικής Ένωσης χωρίζονται σε δυνατές και σε αδύναμες – με πιο αδύναμη την Ελλάδα (24,50%) και πιο δυνατή τη Γερμανία (4,5%)¹³.

¹³ <http://www.iefimerida.gr/news/249089/o-hartis-tis-anergias-stin-eyropi-o-notos-dialyetai-h-germania-saronei-eikones>

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Όπως είπαμε ήδη η ανεργία είναι μια από τις δεινότερες καταστάσεις, στις οποίες μπορεί να περιέλθει ο άνθρωπος αν δεν έχει άλλους πόρους διαβίωσης εκτός από την εργασία του. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα περίπλοκο, αλλά και ευαίσθητο κοινωνικό φαινόμενο, του οποίου τα αίτια και οι συνέπειες καθιστούν ανέφικτες, ανεπαρκείς και ελλιπείς τις μονοσήμαντες και περιορισμένες προσεγγίσεις του. Αυτά τα αίτια και τις συνέπειες θα προσπαθήσουμε να αναπτύξουμε σε αυτό το κεφάλαιο.

Δυστυχώς, οι περισσότερες μελέτες για την ανεργία συνήθως αυτοπεριορίζονται σε ένα μινιμαλιστικό, θα λέγαμε, συρρικνωμένο πλαίσιο και εστιάζονται οι μικρότερες κλίμακας τεχνικές εμπειρικών επισημάνσεων. Η επιστημονική διερεύνηση του ζητήματος της ανεργίας οφείλει να εντάσσεται οργανικά σ' ένα ευρύτερο διεπιστημονικό πλαίσιο, ικανό να ξεπερνά τον εμπειρισμό και τις φαινομενολογικές προσεγγίσεις του συρμού και να τεκμηριώνει στο επίπεδο της πολιτικής οικονομίας και της κοινωνικο-φιλοσοφικής θεώρησης τις προοπτικές της ένταξης του αγώνα εργαζομένων και ανέργων στην επαναστατική στρατηγική.

Η ανεργία χαρακτηρίζεται ως η οργανική έκφραση των χαρακτηριστικών, για την κεφαλαιοκρατία, τρόπων διευθέτησης των αντιφάσεων που ενυπάρχουν στην ανάπτυξη των ίδιων των παραγωγικών δυνάμεων. Η *εξοικονόμηση εργασίας* μετατρέπεται για πολλούς ικανούς

προς εργασία ανθρώπους σε *αποστασιοποίηση* από αυτή την ίδια την εργασία, η αντιστοιχία επιτυγχάνεται προσωρινά με τις κυκλικές κρίσεις, ενώ ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας αναπτύσσεται με τον μηχανισμό της *δομικής ανεργίας*.

Η επιστημονική και τεχνική πρόοδος παρέχει στο κεφάλαιο διαρκώς αυξανόμενες δυνατότητες διεύρυνσης στα πλαίσια της ήδη συσσωρευμένης αξίας, είτε ακόμα και με απόλυτη μείωση της τελευταίας. Η συνένωση της αποσπασμένης από την άμεση εργασία επιστήμης με το κεφάλαιο επιτρέπει στο τελευταίο να σφετερίζεται τα αποτελέσματα της κοινωνικής προόδου. Το κεφάλαιο αποκτά τη δυνατότητα περαιτέρω ανάπτυξης, χωρίς να αυξάνει, αλλά αντίθετα μειώνοντας τις δαπάνες για ζωντανή εργασία, απωθώντας μάλιστα όλο και περισσότερο τον ίδιο τον άνθρωπο από την παραγωγή, παίρνοντας την μορφή όλο και πιο τελειοποιημένων, αυτοματοποιημένων μέσων παραγωγής, για την λειτουργία των οποίων όλο και λιγότερο αναγκαία γίνεται η άμεση συμμετοχή του ανθρώπου. Όπως είναι φυσικό η πλήρης απασχόληση δεν ταυτίζεται με τα κριτήρια εκείνα της οικονομικής ανάπτυξης που αντικειμενικά υπαγορεύει η υπό τις εκάστοτε συνθήκες μέγιστη δυνατή κερδοφορία.

Μέσα απ' αυτές τις αντιφάσεις διαφαίνονται ήδη σαφώς οι τάσεις προς μια διαδικασία κατά την οποία η άμεση εργασία και η ποσότητα της εξαφανίζονται ως καθοριστική αρχή της παραγωγής, της δημιουργίας χρηστικών αξιών, από ποσοτικής πλευράς η άμεση εργασία ανάγεται σε λιγότερο σημαντικό μερίδιο, ποιοτικά μετατρέπεται σε κάποια αναγκαία μεν πλην όμως δευτερεύουσας σημασίας στιγμή σε σχέση με την καθολική επιστημονική εργασία, σε σχέση με την τεχνολογική χρησιμοποίηση της φυσιογνωσίας. Γίνεται κατ' αυτόν τον τρόπο προφανής η ανεπάρκεια της κατ' εξοχήν στατικής και ποσοτικής αντιμετώπισης των προβλημάτων που αφορούν τις σύγχρονες τάσεις στον καταμερισμό της κοινωνικής εργασίας και του κοινωνικού χρόνου. Η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών και η συνακόλουθη σταδιακή απομάκρυνση της εργασίας από την άμεση διαδικασία της παραγωγής δημιουργούν βαθμιαία την δυνατότητα μετατροπής του ελεύθερου χρόνου σε μέτρο και κριτήριο του κοινωνικού πλούτου, ενός πλούτου που θα υποσκελίσει αυτόν που εκπροσωπεί σήμερα η συσσώρευση ανταλλάξιμων εμπορευμάτων και του καθολικού ισοδύναμού τους δηλαδή του χρήματος. Ωστόσο το μέτρο του πλούτου της κοινωνίας δεν είναι οποιοσδήποτε ελεύθερος χρόνος, αλλά εκείνος ο οποίος ανακύπτει από την εξάλειψη των αυστηρά οριοθετημένων πλαισίων εργασίας και

ελεύθερου χρόνου, από την βαθμιαία υπέρβαση της εργασίας ως μέσου και την αντικατάστασή της από την εργασία ως αυτοσκοπό, ως τρόπο ανάπτυξης του συνόλου των δημιουργικών ικανοτήτων του ανθρώπου μέσω της καθολικής δημιουργικότητας. Κατά συνέπεια πρόκειται για τον χρόνο που συνιστά το πεδίο της διαμόρφωσης ολόπλευρα ανεπτυγμένων προσωπικοτήτων.

Όμως η δυνατότητα αυτή είναι αδύνατο να καταστεί ενεργός πραγματικότητα στα πλαίσια του κεφαλαιοκρατικού οικονομικού και κοινωνικού σχηματισμού. Αποτελεί τάση προς την οποία κινείται ασυμπτωτικά το κεφάλαιο ως οικονομική και κοινωνική σχέση με την αλλαγή της οργανικής του σύνθεσης και τις αντιφατικές επιπτώσεις της. Η δυνατότητα αυτή είναι κατ' αρχήν απραγματοποίητη στην κεφαλαιοκρατία εφ' όσον οι σχέσεις παραγωγής που την χαρακτηρίζουν αναπτύσσουν μόνο κατά συμβατό προς τον εαυτό τους τρόπο και σε ορισμένο βαθμό όλα τα συστατικά στοιχεία της εργασιακής - παραγωγικής διαδικασίας. Γι' αυτό είναι τουλάχιστον αφελή μυθεύματα οι απόψεις που φέρουν την κεφαλαιοκρατία ως συνώνυμο της τεχνολογικής προόδου, αλλά και κάθε προόδου. Η τεχνολογική πρόοδος προωθείται απ' το κεφάλαιο μόνο στο βαθμό που συνδέεται με την κερδοφορία. Αρκεί εδώ να σταθούμε στο αποτέλεσμα και στον τρόπο της εργασίας. Όσον αφορά το πρώτο, η κεφαλαιοκρατία είναι ανίκανη να διασφαλίσει όχι μόνο το βέλτιστο αλλά ούτε καν το ελάχιστο των βιοτικών αναγκών των ανθρώπων (όχι μόνο στις λιμοκτονούσες χώρες, αλλά και στις πλέον ανεπτυγμένες, με το μοντέλο που ο θεωρητικός της δυτικογερμανικής σοσιαλδημοκρατίας Π. Γκλότς αποκάλεσε *κοινωνία των δύο τρίτων*). Αναφορικά με τον δεύτερο, όσο κι αν γινόμαστε μάρτυρες θεαματικών βημάτων στον τομέα της επαναστατικοποίησης της παραγωγής με νέες τεχνολογίες, επί κεφαλαιοκρατίας δεσπόζει και κυριαρχεί η επαναλαμβανόμενη εργασία.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι οι δυνατότητες μετατροπής του ελεύθερου χρόνου της κοινωνίας, ως πεδίου ολόπλευρης ανάπτυξης των προσωπικοτήτων που την απαρτίζουν, σε μέτρο του πλούτου της εκδηλώνονται θετικά μόνο ως ψήγματα και περιορισμένου, μονόπλευρα τροποποιημένου χαρακτήρα προανακρούσματα του μέλλοντος. Ιδιαίτερα έκδηλη είναι η αρνητική μορφή εμφάνισης αυτών των δυνατοτήτων κυρίως ως αναγκαστικός ελεύθερος χρόνος. Απ' αυτή την άποψη η ανεργία συνιστά μίαν απ' τις πρώτες και γι' αυτό κατ' εξοχήν αρνητική, αποφατική και καταστροφική μορφή εκδήλωσης των δυνατοτήτων απελευθέρωσης της ανθρωπότητας από την άμεση διαδικασία της παραγωγής. Η αντικειμενική αυτή δυνατότητα δεν εκδηλώνεται εδώ ως δυνατότητα για ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας, αλλά ως

παροπλισμός, φθορά, υπονόμευση και άμεση καταστροφή της βιολογικής, κοινωνικής και ψυχικής υπόστασης μεγάλου μέρους και έμμεσα - του συνόλου της εργατικής τάξης.

Η ανεργία είναι μια άμεση μορφή εκδήλωσης της στρεβλής και ανορθολογικής χρήσης του κοινωνικού πλούτου, (συμπεριλαμβανομένου και του κοινωνικού χρόνου), που αποτελεί ταυτόχρονα μορφή διευθέτησης των αντιφάσεων της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας μέσω του κατακερματισμού και της χειραγώγησης της εργατικής τάξης αλλά και έναν από τους τρόπους «ρύθμισης» ανισορροπιών μεταξύ εργασιοβόρων και αυτοματοποιημένων παραγωγικών διαδικασιών, μεταξύ του τομέα έντασης εργασίας και του τομέα έντασης κεφαλαίου σε εθνική και διεθνή κλίμακα. Από αυτήν την άποψη η ανεργία αποτελεί οργανικό συστατικό στοιχείο της αντιφατικότητας και της ανισομέρειας της ανάπτυξης της κεφαλαιοκρατίας. Η αύξηση του κεφαλαιουχικού εξοπλισμού μέσω της εισαγωγής τεχνολογικών νεωτερισμών στην παραγωγή ορισμένων τομέων, οι οποίοι εντοπίζονται κατ' εξοχήν στις ανεπτυγμένες κεφαλαιοκρατικές χώρες, μεταβάλλει την οργανική σύνθεση του κεφαλαίου, περιορίζοντας τις δυνατότητες άντλησης υπεραξίας στους εν λόγω τομείς. Οι τομείς αυτοί των προωθημένων τεχνολογιών και του υψηλού βαθμού αυτοματοποίησης αποτελούν μόνο το εμφανές μέρος του παγόβουνου του σύγχρονου παγκόσμιου κεφαλαιοκρατικού συστήματος. Ως ευρεία βάση αυτών των τομέων λειτουργούν οι τομείς εκείνοι της παραγωγής που χαρακτηρίζονται από σχετικά στάσιμη παραγωγικότητα, οργανωτικές δομές και από ένταση εργασίας. Η Μόνη διέξοδος είναι να υπάρξει μεταφορά υπερεργασίας από τον τομέα εντάσεως εργασίας προς τον τομέα εντάσεως κεφαλαίου, να υπάρξει δηλαδή υπερεκμετάλλευση της εργασίας στον παραδοσιακό τομέα της οικονομίας. Εκ των ων ουκ άνευ στοιχείο αυτού του μηχανισμού μεταφοράς υπεραξίας και υπερεκμετάλλευσης, μαζί με το διεθνές νομισματικό και πιστωτικό σύστημα είναι και η ανεργία, η οποία δεν αποτελεί απλώς - όπως σπεύδουν συχνά να την παρουσιάσουν όσοι επιδιώκουν την συγκάλυψη του ταξικού της χαρακτήρα - επίπτωση της τεχνολογικής προόδου, αλλά και πρόσφορο *εργαλείο* για την *απορρύθμιση* και την *ευελιξία* των εργασιακών σχέσεων. Είναι ταυτόχρονα εκδήλωση του γεγονότος ότι οι υφιστάμενες κεφαλαιοκρατικές σχέσεις παραγωγής ανακόπτουν την ανάπτυξη, υπονομεύουν και καταστρέφουν τις δυνάμεις παραγωγής και κυρίως το υποκείμενο της παραγωγής, τον άνθρωπο.

Παρατηρούμε όμως, πως, στην εποχή που ζούμε και σε παγκόσμια κλίμακα μια τάση κατάργησης των παραδοσιακών κεκτημένων του εργατικού κινήματος η οποία χαρακτηρίζεται συχνά ως *απορρύθμιση της*

αγοράς εργασιακής δύναμης. Η τάση αυτή που προωθείται στην ΕΕ είναι στην πραγματικότητα μια απόπειρα επαναπροσδιορισμού και ρύθμισης της παγκόσμιας αγοράς εργασιακής δύναμης με τους όρους όμως που θέτουν οι πολυεθνικές εταιρίες δηλαδή τα μονοπώλια σε μια διεθνή συγκυρία άκρως δυσμενή για την εργατική τάξη, με ολοένα και ποιοτική την απειλή του φάσματος της ανεργίας.

Από όσα είπαμε μέχρι τώρα μπορούμε να καταλήγουμε ότι η ανεργία είναι μια από τις δυνάμεις ή ενεργείες καταστάσεις των εργαζομένων και συνεπώς δεν αποκλειστικά τον άμεσο κύκλο των εκάστοτε ανέργων. Μπορούμε να πούμε ότι η ανεργία είναι θεωρητικά και πρακτικά αποδεδειγμένο ότι η ανεργία και οι επιπτώσεις της δεν είναι περιθωριακό φαινόμενο που θίγει αποκλειστικά τους ανέργους είτε όλους εκείνους που απειλούνται άμεσα με απόλυση. Η ανεργία θεωρείται ένα οργανικό συστατικό στοιχείο της λειτουργίας της παραγωγής και της αναπαραγωγής του όλου πλέγματος των υφιστάμενων οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων. Η γενικευμένη επίδραση του φαινομένου της ανεργίας στο σύνολο των εργαζομένων είναι το αποτέλεσμα του γεγονότος ότι η ίδια η ανεργία ως χαρακτηριστικό και παράγωγο της συγκεκριμένης ιστορικά σχέσης μεταξύ εργαζομένων και εργοδοσίας επενεργεί με την σειρά της σε αυτή τη σχέση προσδίδοντάς της νέα χαρακτηριστικά. Ακόμα και τα διαθέσιμα εμπειρικά στοιχεία αποδεικνύουν ότι η ανεργία με όλες τις εκφάνσεις της, δηλαδή, την μερική απασχόληση, υποαπασχόληση, εταιροαπασχόληση, θίγει άμεσα την πλειονότητα των εργαζομένων, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η άμεση, η διαμεσολαβημένη ιδεολογική, ψυχολογική επίδραση που ασκεί στο σύνολο των μισθωτών. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι το 48% των απασχολούμενων στον τομέα παροχής υπηρεσιών στην περιοχή της πρωτεύουσας και το 19% στο σύνολο της χώρας εργάζονται και σε μια δεύτερη απασχόληση. Ο συνολικός αριθμός των Ελλήνων ανέργων από 349.800 που ήταν το 1992 έφτασε στους 446.379 (ποσοστό αύξησης 27,6%). Οι πλέον ευπαθείς ομάδες είναι νέοι από 20 έως 24 ετών, καθώς επίσης και τα άτομα ηλικίας από 30 έως 44 ετών, ενώ οι γυναίκες αποτελούν το 62,5 % των ανέργων. Από τον συνολικό αριθμό των ανέργων 260.000 (58,2%) είναι άνεργοι μακράς διάρκειας (άνεργοι για διάστημα μεγαλύτερο των 12 μηνών).

Πάνω από το 50% των ανέργων διαθέτουν δευτεροβάθμια εκπαίδευση, 25% πρωτοβάθμια ενώ πάνω από το 20% είναι οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η Ελλάδα κατέχει την Πέμπτη παγκόσμια θέση στην ανεργία των νέων 28%. Οι πρόσκαιρα απασχολούμενοι είναι περίπου 345.000 και οι απασχολούμενοι στο φασόν ξεπερνούν τις 300.000. Οι μερικώς απασχολούμενοι προσεγγίζουν το 5%. Τα στοιχεία

αυτά δεν καλύπτουν την συγκαλυμμένη ανεργία π.χ. όσων εργάζονται στον αγροτικό τομέα, των εργαζομένων με ελαστικές μορφές απασχόλησης, των ανασφάλιστων και των υποαπασχολούμενων.

Χαρακτηριστική είναι η αυξημένη ανεργία στα μεγάλα αστικά κέντρα το **43,7%** των ανέργων της ελληνικής οικονομίας βρίσκεται στον νομό Αττικής, και στη Βόρειο Ελλάδα, λόγω της μετακίνησης επιχειρήσεων στις γειτονικές χώρες. Τα φαινόμενα αυτά συνδέονται με την έκδηλη τάση αποβιομηχάνισης. Η τελευταία σε τέτοιο βαθμό ούτως ώστε να μην εντάσσεται στην σφαιρική εξέταση των διαρθρωτικών αλλαγών της παγκόσμιας κεφαλαιοκρατίας οδηγώντας με αυτό τον τρόπο σε αφελή συμπεράσματα το εργατικό κίνημα και την αριστερά

Σε αυτό το σημείο να πούμε ότι η τεχνολογία στην Ελλάδα δεν έχει αναπτυχθεί γιατί δεν έχουν γίνει χρηματικές επενδύσεις στον τεχνολογικό τομέα. Όταν η τεχνολογία ενός κράτους αναπτύσσεται μόνο 1 επιχείρηση θα γνωρίσει ανάπτυξη. Στις 10 επιχειρήσεις μόνο η 1 αναπτύσσεται. Η Ελλάδα σπατάλησε τα χρήματα που πήρε από τις Ευρωπαϊκές επιχορηγήσεις (ΕΣΠΑ) στον παραγωγικό τομέα με σκοπό τη μείωση της ανεργίας. Σε αντίθεση με τις Σκανδιναβικές χώρες οι οποίες επενδύσανε πάνω στην τεχνολογία σε όλους τους τομείς και αυτό βοήθησε στην ανάπτυξη της τεχνολογίας προσφέροντας περισσότερα κέρδη και μειώνοντας τον χρόνο εργασίας από οκτώωρο σε εξάωρο¹⁴.

¹⁴ Κεραμίδου, επίκουρη καθηγήτρια Παντείου Παν/μιου Αθηνών, μάθημα : Αρχές Οικονομικής Θεωρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

ΠΩΣ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΥΝΔΕΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Η οικονομική κρίση οδηγεί σε επισφαλή εργασία, ανεργία, και τελικά φτώχεια που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό όλο και περισσότερων ομάδων πράγμα που αποτελεί πηγή για διάφορες ψυχικές διαταραχές. Η ανεργία σχετίζεται επίσης με αύξηση της ημερήσιας κατανάλωσης αλκοόλ, αύξηση στις αυτοκτονίες, στην ενδοοικογενειακή βία, αλλά και μείωση των θανάτων από τροχαία κατά 1,4%. Ειδικότερα η φτώχεια σχετίζεται με την εμφάνιση ασθενειών καθώς τα άτομα αναγκάζονται να διαβιώνουν σε υποβαθμισμένο περιβάλλον, να τρέφονται ανεπαρκώς και να εργάζονται σε επικίνδυνα και ανθυγιεινά περιβάλλοντα¹⁵

Ο αντίκτυπος της ανεργίας στην υγεία έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών επιδημιολογικών μελετών. Συγκεκριμένα, βρετανικές μελέτες κατά τις δεκαετίες του '70 και '80, έδειξαν ότι το ποσοστό θνησιμότητας των ανέργων ήταν 25% υψηλότερο από εκείνο των εργαζομένων ισοδύναμου κοινωνικοοικονομικού επιπέδου. Επιπλέον, αυξημένος αριθμός νοσηρότητας και θνησιμότητας φάνηκε να προκύπτει μετά από μακρόχρονη ανεργία αφού ληφθούν υπόψη και άλλοι παράγοντες όπως η ηλικία, φυλή, γάμος, εισόδημα, επάγγελμα και περιορισμένη πρόσβαση στην ιατρική φροντίδα. Η ανεργία, επίσης, πιθανά σχετίζεται με την υιοθέτηση ανθυγιεινών συνηθειών, όπως το κάπνισμα, καθώς και με ψυχικές διαταραχές, ψυχοσωματικές διαταραχές και αυτοκτονίες

Σε μελέτη του Πανεπιστημίου του Ελσίνκι, στη Φινλανδία, η θνησιμότητα για τους ανέργους, που υπήρξαν στο παρελθόν ξανά άνεργοι, ήταν 2.5 φορές υψηλότερη από ό,τι σε αυτούς που δεν ήταν ξανά άνεργοι. Σε διαχρονική έρευνα των Voss et al.¹⁶ σε 20.632 διδύμους βρέθηκε ότι η ανεργία οδήγησε σε σημαντικές αυξήσεις στην αυτοκτονία, τους τραυματισμούς και τα ατυχήματα με τα υψηλότερα ποσοστά θνησιμότητας να είναι μεταξύ των ατόμων με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο.¹⁷

¹⁵ <http://hypatia.teiath.gr/xmlui/handle/11400/4201>

¹⁶ Leahy R. Unemployment's Human Costs (Cited 8 January 2011). Διαθέσιμο στο internet

http://www.huffingtonpost.com/robert-leahy_phd

¹⁷ <http://www.encephalos.gr/pdf/50-1-02g.pdf>

Από το 2008 ο Παγκόσμιος οργανισμός υγείας μας λέει ότι η οικονομική κρίση βλάπτει σοβαρά την υγεία. Η ανεργία και η οικονομική ανέχεια αποτελούν σοβαρό στρεσογόνο γεγονός που κινητοποιεί σειρά από αμυντικές διεργασίες. Άρνηση στην αρχή, μετά θυμό, διαπραγματεύση, κατάθλιψη και αποδοχή. Είναι συχνό κάποιιο να αρνούνται το γεγονός και να συνεχίζουν να δανείζονται με τις πιστωτικές κάρτες για να αποφύγουν το σοκ.

Έχει αποδειχθεί, ο εγκέφαλος μας, συγκεκριμένα η περιοχή που χαρακτηρίζαμε ως «συναισθηματικό εγκέφαλο», και ονομάζεται **μetailχιακό σύστημα**, διαθέτει και «ενεργοποιεί» το έμφυτο όπλο του άγχους, ως αντίδραση σε κάτι που θα το θεωρήσει ως «απειλή» απέναντι στην ζωή μας. Αυτό σημαίνει ότι ο εγκέφαλος μας έχει την δυνατότητα να αντιδράσει απέναντι στον κίνδυνο απόλυσής μας από την εργασία, με παρόμοιο τρόπο όπως θα αντιδρούσε αν βρισκόμασταν αντιμέτωποι με έναν ένοπλο ληστή μπροστά μας και αποτελεί απειλή για εμάς.

Η οικονομική κρίση κατά κάποιον ανάλογο τρόπο απειλεί και αυτή την επιβίωσή μας και την επιβίωση των παιδιών μας, τα οποία το ένστικτό μας επιτάσσει να τα προστατέψουμε. Στην συγκεκριμένη κατάσταση όμως υπάρχει μία επιπλέον σημαντικότερη διαφορά η οποία μεγεθύνει την βαρύτητα του άγχους που βιώνουμε. Η αντιμετώπιση της κατάστασης, για παράδειγμα της απόλυσης μας, δεν βρίσκεται «στα χέρια μας» και δεν μπορούμε να την αντιμετωπίσουμε μία φορά και αυτή να τελειώσει. Υπάρχει πάντα και δεν είναι στο χέρι μας να την αντιμετωπίσουμε. Αν ο εργοδότης μας για παράδειγμα επιθυμεί την απόλυση μας λόγω γενικών περικοπών ή για να προσλάβει κάποιον με περισσότερα προσόντα ή ακόμα κι αν η επιχείρηση κλείνει δεν μπορούμε να αλλάξουμε το αποτέλεσμα άρα δεν μπορούμε να αποφύγουμε το άγχος που φέρει αυτή η περίπτωση. Μία κατάσταση την οποία δεν μπορούμε να ελέγξουμε ή να ξέρουμε πως να αντιδράσουμε απέναντί της, μεγεθύνει υπερβολικά το άγχος μας.

Ακόμη και αν βρισκόμασταν απέναντι σε έναν ένοπλο ληστή, θα μπορούσαμε να τρέξουμε μακριά του ή αν είχαμε τη δυνατότητα να προβάλλουμε αντίσταση και να μην του δίνουμε την ευκαιρία να μας βλάψει. Στην περίπτωση του οικονομικού άγχους, ο άνθρωπος πέραν του αν καταφέρει, να εργάζεται σε δύο δουλειές, δεν μπορεί να αυξήσει το εισόδημα του προκειμένου να ανταποκριθεί. Πρόκειται για μία κατάσταση άγχους, πιο «ύπουλης» και ψυχοφθόρας αφού η απειλή είναι «μη ορατή» στα μάτια μας και επιπλέον συνεχής και παρατεταμένη σε διάρκεια, απειλώντας το ένστικτο της επιβίωσής μας.

Το παρατεταμένο και οξύ άγχος που βιώνουμε, καθώς δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί, σταδιακά οδηγεί στην «απόσυρση» από την πάλη για επιβίωση και στην παθητικότητα του ατόμου, το οποίο με τη σειρά του νιώθει ανίκανο να αντιδράσει. Μπορεί να οδηγήσει σε **μελαγχολία, κατάθλιψη και ψυχοσωματικά συμπτώματα**.

Ένας ακόμα λόγος που μπορεί να συμβάλλει στην αύξηση του άγχους, αν και ίσως πολλοί θα τον θεωρήσουν ίσως μη-βάσιμο ή και ανόητο, είναι η ηθική! Αν και αρκετοί το βιώνουν αλλά ελάχιστοι το παραδέχονται, η ύπαρξη χρηματοοικονομικών οφειλών τις οποίες δεν μπορούν να εκπληρώσουν θίγει την αξιοπρέπειά τους. Άρα μιλάμε για μια νέα απειλή (όπως είπαμε η ύπαρξη απειλής ενεργοποιεί το κέντρο του άγχους), την απειλή για την αυτοεικόνα τους που περιλαμβάνει στοιχεία όπως το κύρος. Φυσικά αυτή η πηγή άγχους δεν ισχύει για όλον τον πληθυσμό καθώς δεν θεωρούν όλοι ότι θίγεται η αυτοεικόνα τους από την ύπαρξη οικονομικών χρεών. Πρόκειται για ευαίσθητους ανθρώπους, οι οποίοι έχουν ανατραφεί με τις αξίες αυτές.

Στην σημερινή εποχή όμως, προκειμένου να μειώσουν το άγχος τους, πρέπει το μυαλό τους να «μάθει» ότι δεν απειλείται, λόγω της έκτασης των καταστάσεων, η αξιοπρέπειά τους. Άνθρωποι που η ηθική τους διαφέρει όσον αφορά αυτό το κομμάτι, δεν βιώνουν αυτό το επιπλέον άγχος, πέραν αυτού της επιβίωσης.

Η αντιμετώπιση των καταστάσεων που αναφέραμε δεν είναι εύκολο δυστυχώς να γίνει από το άτομο μόνο του, καθώς αυτό νιώθει ότι θα αντιμετωπίσει την κατάσταση μόνο αυξάνοντας το εισόδημά του, ολοκληρωτικά ενταγμένο σε μία αγχώδη κατάσταση, όπου η αύξηση του εισοδήματος δείχνει ως η μόνη λύση.

Η ουσιαστική αντιμετώπιση βρίσκεται στην προσπάθεια επιβολής της λογικής σκέψης πάνω στην συναισθηματική αντίδραση του άγχους. Στον γραπτό λόγο, και μιλώντας γενικά, πιθανά ακούγεται θεωρητική ως λύση. Για τον λόγο αυτό κάθε άνθρωπος, έστω και με βοήθεια, πρέπει να προσπαθήσει να επανεξετάσει με την λογική του, τους κινδύνους που θεωρεί ότι αντιμετωπίζει λόγω της οικονομικής κρίσης και αν πραγματικά οι κίνδυνοι αυτοί είναι τόσο άμεσοι. Το άγχος έχει την ιδιότητα να επηρεάζει την λογική μας σκέψη, και να την παραλύει.

Έτσι ακούγοντας και μόνο έναν θόρυβο από την εξάτμιση του αυτοκινήτου μας, η σκέψη μας μπορεί, λόγω του άγχους «να μεταπηδά» παράλογα, στο πως αν προκύψει ένα έξοδο του αυτοκινήτου, θα πληρώσουμε το ενοίκιο. Οι «μεταπηδήσεις» αυτές της λογικής μας σκέψης, είναι ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του άγχους, τα οποία μάλιστα είναι ιδιαίτερα δύσκολο να γίνουν από το ίδιο το άτομο αντιληπτά. Το άτομο, ως υποκειμενικός αναλυτής του εαυτού του, μπορεί

να θεωρεί τις μεταπηδήσεις αυτές απόλυτα λογικές.

Πέρα από την βοήθεια που θα πρέπει να ζητήσουμε από κάποιον ειδικό θα πρέπει να γνωρίζουμε επίσης ότι **το χιούμορ, είναι ένας ιδιαίτερα υγιής μηχανισμός άμυνας** ο οποίος πρέπει να προσπαθούμε να χρησιμοποιούμε, καθώς και η διατήρηση της ποιότητας της ζωής, κυρίως μέσω της διατήρησης των κοινωνικών επαφών μας.

Από τη **Μαρία Μπάδα**, Ψυχολόγο, Επικοινωνιολόγο, MA, Διδάκτορα Παντείου: Η εργασία αποτελεί την κυριότερη απασχόληση στην καθημερινή ζωή του μέσου ενήλικα. Το επάγγελμα είναι η σχεδόν επικρατέστερη μοναδική επίδραση στην ζωή του ανθρώπου. Πράγματι αν αφαιρέσουμε τις ώρες του ύπνου, ο άνθρωπος είτε εργάζεται, είτε προετοιμάζεται για την εργασία, είτε αναπαύεται από την εργασία, είτε προσπαθεί να βρει υποκατάστατα για την εργασία. Επομένως, η επαγγελματική προσαρμογή αποτελεί βασικό μέρος της γενικής προσαρμογής του ατόμου στην ζωή του και μία κατ' εξοχήν δυνατότητα να συμπληρώσει την ιδέα για τον εαυτό.

Η εργασία αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την διαμόρφωση της ταυτότητας του ατόμου. Αποκτούμε ταυτότητες μέσω των κοινωνικο-πολιτιστικών ομαδοποιήσεων στις οποίες ανήκουμε.

Η απώλεια της εργασίας και μάλιστα όταν συμβαίνει ξαφνικά, όπως σε περίοδο μιας οικονομικής κρίσης, μπορεί να επηρεάσει τα άτομα αρνητικά. Εκτός φυσικά των οικονομικών δυσκολιών, τα άτομα που χάνουν την εργασία τους βρίσκονται αρχικά σε μια κατάσταση σοκ. Η αίσθηση της απώλειας είναι έντονη. Ακολουθούν συναισθήματα άγχους, ντροπής, προσωπικής απαξίωσης. Τέλος μια παρατεταμένη τέτοια κατάσταση μπορεί να οδηγήσει το άτομο σε κάποια ψυχολογική διαταραχή, όπως η κατάθλιψη.

Στην έρευνα των **Joelson** και **Wahlquist** (1987) στην Σουηδία, η ανεργία βρέθηκε ότι συντελεί σε μια διαδικασία που αποτελείται από μια προοδευτική ψυχολογική κρίση, εξαιτίας της έλλειψης σημαντικών παραγόντων που συμβάλλουν στην διαμόρφωση της ταυτότητας. Η φάση της αναμονής ήταν μια πολύ επιβαρυσμένη φάση της ανεργίας εξαιτίας της παρατεταμένης αβεβαιότητας. Εκτός από τις καταθλιπτικές αντιδράσεις των ατόμων μια ακόμα ψυχολογική αντίδραση ήταν η παράλογη συμπεριφορά αναζήτησης εργασίας¹⁸.

Ήδη από το πρώτο στάδιο της ανεργίας, απειλούνται πολλοί παράγοντες που διαμορφώνουν την προσωπική ταυτότητα: **1) Η εργασία αποτελεί**

18 Joelson, L., Wahlquist, L. (1987). The psychological meaning of job insecurity and job loss: Results of a longitudinal study. *Social Science and Medicine*, 25 (2), 179-182

παράγοντα δόμησης του χρόνου. 2) Η εργασία αποτελεί απόδειξη των ικανοτήτων κάποιου, παρέχοντας του την δυνατότητα του ελέγχου και της κυριαρχίας. 3) Η εργασία αποτελεί παράγοντα δόμησης των σχέσεων.

Η ανεργία σημαίνει λοιπόν, απώλεια της ταυτότητας; Το αν μπορούμε να διαχειριστούμε αυτή την απώλεια με ένα αποδεκτό τρόπο καθορίζεται από τις εναλλακτικές δυνατότητες που διαθέτουμε και που μας προσφέρει η κοινωνία. Η έρευνα έδειξε ότι εκείνα τα άτομα που διέθεταν λιγότερες εναλλακτικές δυνατότητες (π.χ. συμπαράσταση από φίλους), ήταν πιο ευάλωτα ψυχολογικά.

Πρώτον δεν χρειάζεται πανικός. Η αιτία του άγχους πολλών ατόμων κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης σχετίζεται φυσικά με τα χρήματα, αλλά αυτό πολλαπλασιάζεται όταν ανησυχούμε για κάτι που δεν ελέγχουμε. Η ανησυχία δεν αλλάζει την κατάσταση αλλά αντίθετα, μπορεί να αυξήσει τα επίπεδα του στρες και να προκαλέσει αγωνία, η οποία στη συνέχεια οδηγεί σε παράλογη σκέψη και κατά συνέπεια μικρή αποφασιστικότητα.

Είναι εύκολο να αρχίσουμε να έχουμε εμμονή με πράγματα στη ζωή μας τα οποία ελέγχουμε ελάχιστα ή καθόλου. Η ενασχόληση με την οικογένεια και τους φίλους, με κάποιο παλιό χόμπι δεν κοστίζουν τίποτα και μειώνουν το άγχος και την αίσθηση ανησυχίας 19.

19 Joelson, L., Wahlquist, L. (1987). The psychological meaning of job insecurity and job loss: Results of a longitudinal study. *Social Science and Medicine*, 25 (2), 179-182. Κάντας, Α., Χαντζή, Α. *Ψυχολογία της Εργασίας, Θεωρίες Επαγγελματικής Ανάπτυξης*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1991.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Σε μείζον πρόβλημα αναδεικνύεται η διαμόρφωση μιας νέας διαλεκτικής προσέγγισης, που επιτρέπει τη διεπιστημονική μελέτη και έρευνα των κοινωνικών φαινομένων, αλλά και του κοινωνικού γίνεσθαι, όπως είναι αυτό της ανεργίας, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η φτώχεια. μια τέτοια προσέγγιση είναι η οικοσυστημική ως η σύνθεση των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων της οικονομικής, ιατρικής, ψυχολογικής, κοινωνιολογικής επιστήμης, του εργατικού δικαίου και των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, ενθαρρύνοντας μια πολυεστιακή και πολυπαραγοντική αιτιολογία των ψυχοκοινωνικών φαινομένων και εστιάζοντας στη λύση και όχι στη διαχείριση των προβληματικών καταστάσεων.

Οι πρώτες μελέτες για τις ψυχολογικές και κοινωνικές συνέπειες της ανεργίας πραγματοποιήθηκαν τη δεκαετία του 1930, ως απότοκος της Μεγάλης Οικονομικής Κρίσης του 1929. Η Marie Jahoda το 1932 συνέγραψε μια μελέτη μαζί με τους Lazarsfeld un Zeisel, *Marienthal*: με τίτλο: Η κοινωνιογραφία μιας άνεργης κοινότητας. Ήταν η πρώτη έρευνα πάνω στις ψυχολογικές συνέπειες της ανεργίας, οι οποίες είναι ψυχοφθόρες και καταστροφικές. Αναδείχθηκε τότε, για πρώτη φορά, η συνέπεια της οικονομικής αποστέρησης πάνω στον ψυχισμό του ανθρώπου και των ομάδων του και η συγγραφέας συμπεράναε ότι στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες η εργασία διασφαλίζει σημαντικά κοινωνικά οφέλη, συμπεριλαμβανομένων της προσωπικής αξίας (αυτοεκτίμηση), της σύνδεσης με ευρύτερους κοινωνικούς σκοπούς και στόχους, καθώς επίσης της δομής και οργάνωσης του χρόνου (ημέρες-εβδομάδες- μήνες- χρόνια).

Η έρευνα αυτή της M.Jahoda εστίασε την προσοχή της σε ένα εργοστάσιο της κοινότητας Marienthal στην Αυστρία, όπου όλοι οι εργαζόμενοι έμειναν άνεργοι όταν το εργοστάσιο έκλεισε. Οι ερευνητές (Jahoda, Lazarsfeld και Zeisel) ανακάλυψαν ότι το κλείσιμο του εργοστασίου αρχικά παρήγαγε ένα σοκ με συναισθήματα απόγνωσης και απελπισίας, όπου με τον χρόνο οι περισσότεροι άνθρωποι διαμόρφωσαν μια στάση παραίτησης (μοιρολατρία και ηττοπάθεια). Οι συγγραφείς της μελέτης αυτής ανέφεραν ότι όσο χειροτερεύουν οι οικονομικές συνθήκες τόσο οδηγούν τους ανθρώπους σε κίνδυνο διολίσθησης, στην απόγνωση και στην κατάθλιψη. Επίσης, επεσήμαναν ότι τόσο ο χρόνος, κοινά μοιραζόμενος, όσο και οι επαφές (συνδέσεις) μεταξύ των ανθρώπων σταδιακά μειώνονται κατά τη διάρκεια της ανεργίας.

Το 1938, μια έρευνα των Lazarsfeld και Eisenberg κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ανεργία τείνει να κάνει τους ανθρώπους πιο ασταθείς συναισθηματικά από πριν και ότι εκείνοι που είναι οικονομικά ανασφαλείς -εργαζόμενοι ή άνεργοι- έχουν ένα μειωμένο ηθικό, δηλαδή χαμηλή εκτίμηση της προσωπικής τους αξίας.

Το 1958, η Marie Jahoda ανέπτυξε τη θεωρία της *Ιδανικής Ψυχικής Υγείας*, αναγνωρίζοντας πέντε βασικές κατηγορίες, οι οποίες, όπως η ίδια ανέφερε, είναι ζωτικές για το συναίσθημα της ευεξίας. Αυτές οι κατηγορίες είναι,

- *Η Δομή και η Οργάνωση του Χρόνου*
- *Η Κοινωνική Επαφή*
- *Ο Σκοπός μαζί με τη Συλλογική Προσπάθεια*
- *Η Κοινωνική Ταυτότητα ή το Κύρος, και τέλος*
- *Η Καθημερινή Δραστηριότητα*

Ακόμα η Jahoda ισχυριζόταν ότι ο άνεργος αποστερείται και των πέντε αυτών κατηγοριών και συνεπώς το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια τη χειροτέρευση της ψυχικής υγείας και της ευεξίας των ανέργων. Η ίδια συγγραφέας διαμόρφωσε έναν κατάλογο από χαρακτηριστικά που είναι παρόντα στην πλειονότητα των υγιών και φυσιολογικών ανθρώπων τα οποία είναι²⁰:

1) Η Αξιόπιστη και Επαρκής Αντίληψη

Στον άνεργο είναι σε πτώση

2) Η Ρεαλιστική Αποδοχή και Αυτοεκτίμηση

Στον άνεργο διαστρεβλώνεται

3) Ο Σκόπιμος Έλεγχος της Συμπεριφοράς

Στον άνεργο υπάρχει αύξηση παρορμητικότητας

4) Η Αληθινή Αντίληψη του Κόσμου

Στον άνεργο παρατηρείται στρεβλή αντιληπτικότητα

5) Η Διατήρηση και Ανάπτυξη των Σχέσεων και των Συγκινήσεων

²⁰ Jahoda Marie, Marienthal: Η κοινωνιογραφία μιας άνεργης κοινότητας, Βιέννη 1932, αγγλική έκδοση 1971

Αντίθετα στον άνεργο παρατηρείται διάλυση των σχέσεων και έλλειμμα συγκινήσεων και συναισθημάτων

- 6) Ο Αυτοκαθορισμός, δηλαδή η αίσθηση προσωπικού προσανατολισμού και η δημιουργικότητα

Στον άνεργο υπάρχει ετερωνομία και αλλοτρίωση

Η καναδέζικη **Ένωση Ψυχικής Υγείας**, στον δικό της διαδικτυακό τόπο, αναφέρει χαρακτηριστικά σε άρθρο της για την αντιμετώπιση της ανεργίας τα εξής: «Όταν χάσεις την εργασία σου δεν χάνεις μόνο τη συχνή πηγή εσόδων σου, αλλά επίσης και τις προσωπικές σου επαφές και σχέσεις στην εργασία, τις καθημερινές σου δομές χρόνου και ρουτίνας, καθώς και μια σημαντική αίσθηση σκοπού-του-εαυτού. Συνεπώς η ανεργία αποτελεί ένα σοκ προς ολόκληρο το σύστημα-του-εαυτού. Μπορείς να βιώσεις κάποια από τα ίδια συναισθήματα, πόνος, οδύνες και άγχη που βιώνει κάποιος που έχει σοβαρά πληγωθεί ή κάποιος που έχει περάσει από ένα διαζύγιο ή περνά μια φάση μελαγχολίας και θλίψης για την απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου. Μπορείς να περάσεις από αυτά τα στάδια της θλίψης».

Κατά συνέπεια, η εμπειρία της ανεργίας ως βίωμα αποτελεί μια ιδιαίτερα οδυνηρή και ψυχοφθόρα δυναμική διεργασία για τον άνεργο. Μάλιστα, το πιο σημαντικό απ' όλα είναι η υπονόμηση της ταυτότητας και της έννοιας της απώλειας του εαυτού, γεγονός που συνοδεύεται από μια αύξουσα ετερόνομη στάση ψυχολογικής εξάρτησης από τους άλλους.

Μια από τις πιο συστηματικές προσπάθειες για να εξεταστούν τα αποτελέσματα και οι επιδράσεις της ανεργίας πάνω στην ψυχολογική ευεξία των εργαζομένων έγινε από τον P. Warr στη Μονάδα Κοινωνικής και Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας στο Sheffield. Ο Warr επιχειρηματολογεί ότι ο άνεργος υποφέρει σε σύγκριση με τον εργαζόμενο σε ένα μεγάλο εύρος διαστάσεων:

1. λιγότερη δυνατότητα για έλεγχο των συνθηκών
2. λιγότερη δυνατότητα για χρήση και αξιοποίηση των δεξιοτήτων
3. λιγότερη δυνατότητα για προσανατολισμένη, σε σκοπό και στόχο, συμπεριφορά
4. λιγότερη ποικιλία στη ζωή
5. λιγότερη βεβαιότητα για το μέλλον
6. λιγότερο επαρκές και διαθέσιμο εισόδημα

7. λιγότερη φυσική ασφάλεια μέσω του χασίματος των ανέσεων και των υλικών αγαθών στο σπίτι
8. λιγότερη δυνατότητα για διαπροσωπική επαφή
9. λιγότερη κοινωνική εκτίμηση και χαμηλότερη κοινωνική ισχύ και κύρος (πτώση αυτοεκτίμησης)

Η έρευνα στο [Sheffield](#) υποστήριξε την άποψη ότι ο άνεργος πονά και υποφέρει από ένα σημαντικό αποπροσανατολισμό στην ψυχολογική υγεία και ευεξία και ότι η εμπειρία αυτή υπονομεύει την αυτοεκτίμηση και την αυτοπεποίθηση των ανθρώπων, ενώ αυξάνει τη στεναχώρια, την αγωνία και την κατάθλιψη.

Η γνώση ότι μακρές περίοδοι ανεργίας συνοδεύονται και από σημαντική μείωση των άμεσων εισοδημάτων με επίπτωση στον ίδιο τον άνεργο, μας οδηγεί στη σχέση της ανεργίας με την κοινωνική παθογένεια. Γίνεται φανερό ότι υπάρχει άμεση σύνδεση μεταξύ υγείας και ανεργίας.

Μια παλαιότερη έρευνα του Αμερικανού στατιστικολόγου [H. Brenner](#) σε θέματα υγείας υποστήριξε ότι υπάρχει άμεση συσχέτιση μεταξύ οικονομικής άνθησης ή οικονομικής κρίσης και στέρησης με τις μειώσεις-αυξήσεις στο επίπεδο της γενικής θνησιμότητας του πληθυσμού σε περιπτώσεις καρδιακών παθήσεων, αλκοολισμού, ναρκωτικών, εγκλημάτων, αυτοκτονιών, καθώς και εισόδου σε ψυχιατρικά ιδρύματα. Η έρευνα του [Brenner](#) δείχνει τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης μέσω της ανεργίας στην ψυχική υγεία του ανθρώπου και της οικογένειάς του. Η ανεργία, λοιπόν, σχετίζεται με την ψυχική και κοινωνική δυσλειτουργικότητα και είναι γνωστή η στατιστική φόρμουλα του συγγραφέα ότι η αύξηση της ανεργίας κατά μία ποσοστιαία μονάδα δημιουργεί κατάσταση έντασης, επιθετικότητας ή ματαίωσης και ασθενειών που επηρεάζουν την κοινωνία για πολλά χρόνια. Έτσι, η αύξηση της ανεργίας σε μια δεδομένη περίοδο έχει πολλαπλασιαστική επίδραση, η οποία ξεπερνά κατά πολύ το αρχικό μέγεθος της αύξησής της. Ο Brenner είχε υπολογίσει, τότε, ότι η αύξηση της ανεργίας κατά 1% θα έδινε τα επόμενα πέντε χρόνια τα εξής αποτελέσματα:

- ♦ Αυτοκτονίες: +4,1%.
- ♦ Επισκέψεις σε ψυχιατρικές κλινικές: +3,3%.
- ♦ Βίαιες ενέργειες: +4% (δολοφονίες, εγκλήματα κλπ.).
- ♦ Θνητότητα από αλκοόλ: +1,9%.

- ♦ Γενικός δείκτης θνητότητας: +1,9%.
- ♦ Καταθλιπτικές καταστάσεις: +67%.
- ♦ Αλκοολισμός: +47%.

Στις ΗΠΑ έχει υπολογιστεί μια ποσοτικοποιημένη αναφορά των επιπτώσεων της ανεργίας σε μια σειρά ψυχοκοινωνικών παραμέτρων: η αύξηση κατά 1% της ανεργίας θα προκαλέσει σε διάστημα έξι ετών 37.000 περισσότερους θανάτους. Συγκεκριμένα, από καρδιαγγειακά νοσήματα θα πεθάνουν 22.000 άνεργοι, από αυτοκτονίες 900, από ανθρωποκτονίες 650, από κίρρωση του ήπατος 500, ενώ στο ίδιο διάστημα θα παρατηρηθούν 4.200 ψυχιατρικοί εγκλεισμοί και 3.300 επιπλέον φυλακίσεις.

Ας σημειωθεί, επίσης, ότι οι ταραχές του 1992 στο [Λος Άντζελες \(L.A\)](#) των [ΗΠΑ](#), στη διάρκεια των οποίων ξέσπασαν κοινωνικές μάχες μεταξύ φυλετικών ομάδων και λεηλατήθηκε το **96%** των καταστημάτων στις συνοικίες που κατοικούσαν πολιτιστικές μειονότητες (Κορεάτες-Λατίνοι-Αφροαμερικανοί), έγιναν μετά δύο χρόνια οικονομικής ύφεσης και στασιμότητας και εφόσον η ανεργία είχε τριπλασιαστεί στις γειτονίες των μεταναστών, επειδή τα εργοστάσια, προφανώς για λόγους οικονομικού κέρδους, μεταφέρθηκαν στο [Μεξικό](#). Το [L.A.](#) έχασε **100.000** θέσεις εργασίας σε τρία χρόνια, οι άστεγοι πολλαπλασιάστηκαν και πάνω από τις μισές οικογένειες των Λατίνων ζούσαν κάτω από το επίσημο μέσο όρο της φτώχειας²¹.

21 : P. Warr (1987), *Worker Without a Job* στο Warr P.B. (el): *Psychology at work* Harmondsworth, Penguin Press και Brenner M. Harrey (1977), *Personal stability and economic security*. *Social Policy*, 8, 3)

ΚΡΙΣΗ- ΑΝΕΡΓΙΑ- ΑΓΧΟΣ- ΠΩΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Μπορούμε , με βάση αυτές τις στατιστικές, να πάρουμε μια ιδέα για το πόσο δύσκολη είναι η κατάσταση στην Ελλάδα από το 2009 μέχρι και σήμερα. Παραπάνω αναλύσαμε επίσης την κρίση πανικού. Τώρα καταλαβαίνουμε ακόμα πιο εύκολα πως αυτή η αύξηση της ανεργίας συνδέεται με την ψυχολογία των Ελλήνων. Λόγω την έλλειψης εργασίας τα εισοδήματα είναι από ελάχιστα ως μηδαμινά. Αν λοιπόν ένας άνθρωπος μόνος του δεν έχει εισόδημα για να συντηρήσει τον εαυτό του πόση πίεση θα νιώθει ένας παντρεμένος σύζυγος που δεν είναι πια σε θέση να συντηρήσει την οικογένειά του ; Πώς νιώθει μια ανύπαντρη μητέρα που δεν μπορεί να παρέχει στα παιδιά της όλα αυτά που χρειάζονται;

Πέραν όμως από την έλλειψη θέσεων εργασίας πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και τις περικοπές σε μισθούς και σε συντάξεις (ακόμα μην ξεχνάμε ότι το δημόσιο χρέος από το οποίο ξεκίνησαν όλα αυτά χαρακτηρίστηκε ως **μη βιώσιμο**). Ηλικιωμένοι βλέπουν τις συντάξεις τους να μειώνονται συνεχώς και εργαζόμενοι χάνουν τις δουλειές τους και δεν μπορούν να πληρώσουν ούτε ιατρικά έξοδα. Ένας γονιός που δεν μπορεί να πάει το άρρωστο παιδί του στο γιατρό τι μπορεί να νιώθει; Απόγνωση, απελπισία, έχει την αίσθηση ότι έχει αποτύχει σαν γονιός και το κυριότερο νιώθει φόβο. Φόβο για το τι θα γίνει το παιδί του. Ο ηλικιωμένος, φόβο για το πώς θα αγοράσει τα φάρμακά του. Που οδηγεί όλος αυτός ο φόβος; Σε κρίσεις πανικού.

Ακόμα σε μείζον κοινωνικό φαινόμενο είναι η τάση για αυτοκτονία που παρουσιάζουν οι άνεργοι. Μάλιστα σε έρευνα που πραγματοποίησε η Εταιρία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας, στην Εύβοια, σε δείγμα 900 ατόμων άνω των 18 ετών, στην Χαλκίδα, στην Ερέτρια, την Αμάρυνθο, τη Λάμψακο, την Αρτάκη και τα Ψαχνά, δηλαδή σε περιοχές οι οποίες έχουν πληγεί από την αποβιομηχάνιση, παρατηρήθηκε κλονισμός στην ψυχική τους υγεία και είναι έντονη η ανάγκη ψυχιατρικής υποστήριξης του πληθυσμού. Από την εν λόγω έρευνα βρέθηκε ότι το 1/3 των ανέργων στην Εύβοια πάσχει από κατάθλιψη και ένας στους πέντε εκδηλώνει αυτοκτονικές τάσεις. Και φυσικά ας μην ξεχνάμε το περιστατικό με τον 77χρονο συνταξιούχο που έδωσε τέλος στη ζωή του στην πλατεία Συντάγματος με κυνηγετική καραμπίνα το 2012.

Οι άνεργοι διακατέχονται από συγκεχυμένα συναισθήματα με κύριο το αυτό της ανασφάλειας, εφόσον διατηρούνται σε μια κατάσταση “μη συνεχούς εργασίας”. Αυτή η κατάσταση “μη συνεχούς εργασίας” αλλά “συνεχούς ανεργίας” βιώνεται σαν αβάστακτο κενό. Στη διάρκεια της δεκαετίας 2001-2012, σημειώθηκαν στην Ελλάδα 4641 περιπτώσεις αυτοκτονίας. Οι αυτοκτονίες στους άνδρες ήταν 3840 (82,7% του συνόλου), ενώ οι αυτοκτονίες σε γυναίκες ήταν σημαντικά λιγότερες (801 σε απόλυτο αριθμό ή 17,3% του συνόλου). Ο δείκτης αυτοκτονιών αυξήθηκε συνολικά κατά 43,9% την περίοδο 2001-2012. Από τη σύγκριση των στοιχείων πριν και κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, προκύπτει στατιστικά σημαντική αύξηση του δείκτη αυτοκτονιών στον ανδρικό πληθυσμό, ενώ δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές στις γυναίκες, άλλωστε μετά από έρευνες παρατηρήθηκε ότι πρώτοι οι άνδρες απορρόφησαν το στρες και το άγχος από την Ελληνική οικονομική κρίση.

Τι μέτρα πήραν όμως οι Έλληνες πολίτες κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης; Προφανώς και δεν στράφηκαν όλοι προς την αυτοκτονία, αλλά αναγκάστηκαν να πάρουν άλλα μέτρα όπως να μειώσουν τα έξοδά τους. Πιο αναλυτικά, στράφηκαν σε πιο φτηνά προϊόντα του εμπορίου για τις καθημερινές τους ανάγκες (φαγητά, απορρυπαντικά κλπ.) και περιόρισαν όσο μπορούσαν τα επιπλέον έξοδα (συχνές έξοδοι, ακριβά αξεσουάρ κλπ.) ή ακόμα άλλαξαν κατοικία (μικρότερο νοίκι, επιστροφή στο πατρικό). Τέλος δεν πρέπει να ξεχάσουμε εκείνους που διάλεξαν την διαφυγή στο εξωτερικό.

Μπορούμε πάντως να καταλάβουμε με όσα έχουμε πει μέχρι τώρα ότι, η οικονομική κρίση έχει φέρει τον Ελληνικό λαό σε μια κατάσταση στρες, άγχους, αγωνίας και φόβου. Ακόμα, επειδή καμία από τις εκλεγμένες κυβερνήσεις, από το 2009 ως το 2016 δεν κατάφερε να βελτιώσει την παρούσα κατάσταση σε βαθμό που να ικανοποιεί τα πιο “αδύναμα” στρώματα, έχει παρουσιαστεί μια δυσπιστία του λαού προς τις κυβερνήσεις.

ΑΝΕΡΓΙΑ-ΣΤΡΕΣ ΚΑΙ ΑΓΧΟΣ

Όπως είπαμε ήδη στην πρώτη ενότητα, η ανεργία είναι η κατάσταση του ατόμου, που ενώ είναι ικανό, πρόθυμο και διαθέσιμο να απασχοληθεί δεν μπορεί να βρει εργασία. Αυτή η έλλειψη εργασίας εμποδίζει τον ομαλό βιοπορισμό και κατά συνέπεια απειλεί την ίδια την επιβίωση του ατόμου. Δια μέσου αυτής της απειλής τα νεύρα του εγκεφάλου τίθενται σε κατάσταση υπερέντασης, το λεγόμενο στρες και άγχος εξαιτίας του φόβου που μας διακατέχει. Η ανεργία ακόμα συνδέεται και με την αύξηση καρδιοαγγειακών νοσημάτων, με την πιθανότητα ανάπτυξης νεοπλασμάτων, με την άνοδο της θνητότητας, ακόμα και με επιπλοκές στην κυοφορία και στην υγεία των παιδιών.

Το υπερβολικό άγχος διαστέλλει τα αγγεία και αυξάνει τη ροή του αίματος στο σώμα μας, απόρροια αυτής της αντίδρασης είναι η αύξηση της πίεσης πάνω από τα φυσιολογικά, πράγμα που μπορεί να προκαλέσει μέχρι και έμφραγμα. Ακόμα το άγχος προκαλεί διαταραχή στον ύπνο, άλγος στην περιοχή της πλάτης, του ώμου και του αυχένα. Μυαλγίες, ένταση στο μυϊκό σύστημα, ημικρανίες και κεφαλαλγίες, ενοχλήσεις στην γαστρεντερική περιοχή. Επιπλέον προκαλείται απώλεια ή αύξηση βάρους, αίσθηση συνεχής κόπωσης, δερματικές ανωμαλίες (ακμή, έξομα), άσθμα/ δύσπνοια, εφίδρωση, ταχυπαλμίες και χαμηλό ανοσοποιητικό σύστημα, πράγμα που σημαίνει ότι είμαστε επιρρεπείς σε ιώσεις ή σε οποιαδήποτε είδους μόλυνση. Πέρα όμως από τις σωματικές επιδράσεις το άγχος δημιουργεί και συναισθηματικά προβλήματα όπως, έντονο εκνευρισμό, μελαγχολική διάθεση, ακόμα και απώλεια μνήμης. Έλλειψη συγκέντρωσης, αίσθηση ότι τα πράγματα είναι εκτός ελέγχου, αίσθηση ότι δεν μπορεί το μυαλό να σκεφτεί καθαρά. Έντονη ανησυχία ή αίσθηση φόβου ότι θα συμβεί κάτι απρόσμενο και τέλος υπερβολικές αντιδράσεις στη συμπεριφορά μας²².

Όπως μπορούμε πολύ εύκολα να καταλάβουμε από τα παραπάνω, το άγχος που δημιουργείται από την οικονομική κρίση μπορεί να μας επηρεάσει τόσο σωματικά όσο και ψυχικά. Ακόμα το άγχος σε μεγάλο βαθμό μπορεί να οδηγήσει σε κρίσεις πανικού και σε ακραίες περιπτώσεις σε παράνοια και υπερβολικό φόβο.

22 <http://www.iatronet.gr/ygeia/psyxiki-ygeia/article/22836/h-epidراسi-toy-agxoy-s-ton-organismo.html>).

Όλο αυτό το άγχος προέρχεται από το ότι τα άτομα τα οποία μοχθούν και έχουν κάθε όρεξη να δουλέψουν αδυνατούν να βρουν κάποια εργασία. Παράλληλα βλέπουν εργαζόμενους να παραπονιούνται για την δουλειά τους ή για τον τρόπο ζωής τους ενώ οι ίδιοι στερούνται ακόμα πιο πολλά και τα μηνιαία εισόδημα τους είναι επίσης ελάχιστο. Αυτό δημιουργεί ένα αίσθημα αδικίας(των ανέργων) και δυσανασχέτησης . Επιπλέον παρατηρείται ότι πολλοί από εκείνους που δεν είναι οικονομικά ευκατάστατοι ή ακόμα δυσκολεύονται να βγάλουν και τα προς το ζην, πολλές φορές, τείνουν να βάζουν τον εαυτό τους σε μέτρο σύγκρισης με πιο εύπορες οικογένειες ή οικονομικά ευκατάστατα άτομα. Η σύγκριση αυτή, που τις περισσότερες φορές γίνεται ακούσια και ασυνείδητα τους κάνει να νιώθουν ακόμα πιο άσχημα με τον εαυτό τους και να επιρρίπτουν ευθύνες στους ίδιους που δεν κατάφεραν να πετύχουν τους όποιους στόχους είχαν. Αυτό οδηγεί με τη σειρά του στην περιφρόνηση και αυτολύπηση και την εντύπωση ότι δεν αξίζουν τίποτα με αποτέλεσμα να σταματάνε την προσπάθεια. Φτάνουμε λοιπόν σε ένα από τα πρώτα στάδια της κατάθλιψης. Η απώλεια της εργασίας επηρεάζει την αυτοεκτίμηση των ανέργων μέσω ενός πλέγματος αλληλεπιδράσεων συναισθημάτων ενοχής λόγω αυτής της απώλειας, αλλά και λόγω της απώλειας οικονομικών πόρων. Σε έρευνες που πραγματοποιήθηκαν

μεταξύ ανέργων και των οικογενειών τους παρουσιάστηκε μεγάλη ανομοιομορφία στον βαθμό της επίδρασης του γεγονότος της απώλειας της εργασίας και στις αντιδράσεις: από την προσαρμογή και την αποτελεσματική αντιμετώπιση της νέας κατάστασης μέχρι την διάλυση της οικογένειας. Ως παράγοντες οικογενειακής σταθερότητας κατά την ανεργία χαρακτηρίζονται ο υψηλός βαθμός επαγγελματικών δεξιοτήτων, η ύπαρξη αντίστοιχης εμπειρίας κατά το παρελθόν και άρα η ικανότητα αντιμετώπισης της κατάστασης με ψυχραιμία και χωρίς υπερβολική πίεση για άμεση εύρεση εργασίας. Ακόμα ένας παράγοντας είναι το μέγεθος της οικογένειας, για παράδειγμα οι πολυμελείς οικογένειες ανταπεξέρχονται αποτελεσματικότερα, και τελικός παράγοντας θεωρείται ο βαθμός αλληλεγγύης των μελών της οικογένειας.

Η ανεργία προκαλεί ισχυρή αίσθηση αγωνίας, άγχος, απώλεια αυτοπεποίθησης και μνήμης, ανικανότητα συγκέντρωσης, υπνηλία, μερική σεξουαλική ανικανότητα, απογοήτευση και απαισιοδοξία, υψηλή ερεθιστικότητα και διαταραχές στο επίπεδο σχέσεων. Τα παραπάνω αυξάνουν τις πιθανότητες ενδοοικογενειακών εντάσεων, κακοποίησης και διαζυγίων. Επιπλέον τα υψηλά ποσοστά ανεργίας διαχέουν το φόβο μεταξύ των εργαζομένων και μειώνουν την συνειδητότητα του εργατικού κινήματος.

Σύμφωνα με μια δημοσκόπηση που πραγματοποιήθηκε στην [Αγγλία](#) (1982) για να διαπιστωθεί πως επιδρά η ύπαρξη είτε η απουσία εργασίας στην συναισθηματική κατάσταση του ανθρώπου έδειξε ότι οι άνεργοι και όσοι εργάζονταν ευκαιριακά ανέφεραν πολύ πιο συχνά δυσάρεστες συναισθηματικές καταστάσεις. Σε ανάλογη έρευνα στην [Αυστραλία](#) παρατηρήθηκε ότι οι απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης που δεν βρήκαν δουλειά ήταν λιγότερο ευτυχισμένοι από εκείνους που βρήκαν, αισθάνονται πλήξη και ανία, εχθρότητα προς την κοινωνία και δοκίμαζαν αισθήματα μοναξιάς και αδυναμίας. Μια άλλη δημοσκόπηση ανέργων έδειξε ότι το 19% αισθάνονται αξιολύπητοι και δυστυχημένοι από τότε που έχασαν τη δουλειά τους, 17% αισθάνονται ανησυχία και έχουν κακή διάθεση, 13% δηλώνουν ότι έγιναν ευέξαπτοι και χάνουν την ψυχραιμία τους μ' οποιαδήποτε αφορμή.

Πολλοί ερευνητές που ασχολούνται με την μελέτη της κατάστασης των ανέργων εντοπίζουν την εμφάνιση απάθειας, αδυναμίας και μερικές φορές ψυχικού κλονισμού. Αυξημένα είναι μεταξύ των ανέργων και τα ποσοστά μεταναστεύσεων. Συνήθως τα έσοδα των ανέργων είναι αισθητά χαμηλότερα από αυτά των εργαζομένων, ωστόσο ακόμα και στις περιπτώσεις που τα έσοδα είναι ίσα, οι εργαζόμενοι είναι πιο ευτυχισμένοι απ' τους ανέργους.

Έχει επισημανθεί ότι οι γυναίκες αντιδρούν λιγότερο νοσηρά στην απώλεια της εργασίας απ' ότι οι άνδρες, εκτός από τις περιπτώσεις που είναι κεφαλή της οικογένειας. Επίσης αντιμετωπίζουν πιο ψύχραιμα την απώλεια της εργασίας των ανδρών τους. Οι έρευνες για τις κοινωνικές-ψυχολογικές επιπτώσεις της ανεργίας δείχνουν ότι αυτές επιδρούν ηθικά βαρύτερα στους εργαζόμενους ηλικίας 25-45 ετών, που έχουν οικογένεια και σταθερή αντίληψη της κοινωνικής και οικονομικής τους θέσης, η οποία υπονομεύεται από την ανεργία. Βαρύτερα βιώνουν αυτές τις επιπτώσεις οι ειδικευμένοι εργαζόμενοι και ιδιαίτερα όσοι έχουν υψηλές κοινωνικές προσδοκίες και έχουν κατακτήσει κατά το παρελθόν σημαντικές επιτυχίες. Η απώλεια της εργασίας, είτε η εργασιακή υποβάθμιση βιώνονται από αυτούς τους ανθρώπους ιδιαίτερα ψυχοτραυματικά.

Η μόνιμη υποβάθμιση του επιπέδου των αναγκών και των προσδοκιών αποδομεί το όλο σύστημά τους, αλλά και την ίδια την προσωπικότητα, οδηγώντας στην παραίτηση και από την ελπίδα διατήρησης του κεκτημένου βιοτικού και μορφωτικού επιπέδου. Η χρόνια ανεργία οδηγεί σε νοηλικότητα και απάθεια, ιδιαίτερα στην περίπτωση της χρονικής αποδιοργάνωσης της καθημερινότητας. Ακόμα και το βάδισμα γίνεται αργόσυρτο. Η άσκοπη αδράνεια μπορεί να οδηγήσει σε επιδείνωση της ψυχικής και σωματικής υγείας. Ως τελική φάση της ανεργίας διακρίνεται από μερικούς ερευνητές μια κατάσταση κατά την οποία «ο άνθρωπος προσαρμόζεται στην ανεργία με τον ίδιο τρόπο όπως και οι έγκλειστοι φυλακών είτε νοσοκομείων. Συνειδητά προσπαθεί να βγει από αυτή την κατάσταση, όμως σε ένα βαθύτερο επίπεδο δεν το επιθυμεί. Βίωσε υπερβολικά πολλές απορρίψεις. Συμβιβάσθηκε με τη σκέψη ότι είναι άνθρωπος ξοφλημένος και σ' αυτό το επίπεδο προτιμά να τον αφήσουν ήσυχο. Όπως αναφέρουν υπάλληλοι γραφείων ευρέσεως εργασίας, είναι διαδεδομένες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες ενημερώνουν τέτοιους ανθρώπους για την πιθανότητα πρόσληψης, τους καλούν για συνέντευξη και αυτοί δεν παρουσιάζονται.

Βλέπουμε λοιπόν και με βάση ερευνών πως η ανεργία συσχετίζεται με το άγχος και το στρες επιβαρύνοντας έτσι τη σωματική και ψυχική μας υγεία .

ΑΚΡΑΙΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ Η ΚΡΙΣΗ

Σε όλη τη μέχρι τώρα εργασία μιλήσαμε ουκ λίγες φορές για τις αρνητικές επιπτώσεις που προκάλεσε η κρίση, δηλαδή την ανεργία, το άγχος και την κατάθλιψη. Δεν είναι κρυφό άλλωστε και είναι ιδιαίτερα εμφανές το πόσο επηρέασε η οικονομική κρίση την οικονομική μας κοινότητα και αυτή με τη σειρά της την ελληνική κοινωνία. Μιλήσαμε ήδη στην 1^η Ενότητα της εργασίας μας για κάποιες επιπτώσεις που προκλήθηκαν λόγο κρίσης και κάναμε και μια σύντομη αναφορά σε περιπτώσεις και ποσοστά αυτοκτονιών. Σε αυτό το κομμάτι της εργασίας μας θα τα μελετήσουμε περαιτέρω και να καταλάβουμε το πραγματικό τους υπόβαθρο.

Προτού αρχίσουμε να μιλάμε για τις ακραίες περιπτώσεις όπως αυτοκτονίες που προκαλεί η κατάθλιψη και η απελπισία λόγω της ανεργίας και της εξαθλίωσης του τρόπου ζωής εξαιτίας της έλλειψης ή της μείωσης εισοδήματος πρέπει να αναφέρουμε μια περίπτωση ακόμα. Μια περίπτωση που αποδεικνύει ότι τα παραπάνω συναισθήματα δεν κάνουν διακρίσεις. Δεν είναι μόνο ο άνεργος πληθυσμός που είναι ευεπίφορος στην προαναφερθείσα ψυχολογική κατάσταση, και κομμάτι του εργαζόμενου πληθυσμού παρουσιάζει τέτοια συμπτώματα. Το κομμάτι αυτό αφορά όλους εκείνους οι οποίοι είναι αναγκασμένοι να μένουν σε μια δουλειά που δεν τους προσφέρει κάποια αίσθηση πληρότητας ή και χρησιμότητας αλλά αναγκάζονται να μένουν για να βγάλουν τα προς το ζην. Αυτό το κλεμμένο όνειρο, η αποτυχία του να καταφέρεις να κάνεις αυτό που πραγματικά ξεκίνησες να κάνεις και η

ταυτόχρονη αίσθηση της παγίδευσης και εγκλωβισμού σε μια δουλειά που δεν μας δίνει καμία ικανοποίηση δημιουργεί επίσης αρνητικά συναισθήματα που επιβαρύνουν τον σωματικό και ψυχολογικό μας εαυτό. Απλά ας σκεφτούμε πόσο λιγότερο αποδοτικοί είμαστε όταν κάνουμε κάποια δουλειά που ούτε μας εκφράζει ούτε μας αρέσει αλλά είμαστε αναγκασμένοι να την κάνουμε κάθε μέρα. Σαφώς και πολύ λιγότερο απ' ό,τι αν κάναμε μια δουλειά την οποία επιλέξαμε χωρίς πίεση ή επιτακτική ανάγκη και την οποία απολαμβάνουμε.

Παρά το γεγονός ότι σε πολλούς ανθρώπους δεν αρέσει η δουλειά τους, όπως είπαμε παραπάνω, οι άνεργοι παρουσιάζουν κατά πολύ χειρότερη ψυχική υγεία και είναι περισσότερο επιρρεπείς σε κατάθλιψη, σε αυτοκτονίες και στον αλκοολισμό. Αυτό συμβαίνει γιατί οι άνεργοι έχουν δυσάρεστη συναισθηματική φόρτιση υψηλότερη από αυτή των εργαζομένων. Εν τω μεταξύ οι σωματικές και ψυχικές ασθένειες, ο αλκοολισμός κλπ. από τα οποία πάσχουν άνθρωποι που έχουν διατελέσει χρόνια άνεργοι οδηγούν πολλούς σε απώλεια της εργασίας που βρίσκουν. Βλέπουμε λοιπόν μια, θα λέγαμε, κατά τρόπο καταδίκη σε μόνιμη ανεργία ή σε περιστασιακές εργασίες για όλους όσους δεν μπόρεσαν να βρουν δουλειά όταν την είχαν ανάγκη και η μόνιμη απόρριψη και απογοήτευση τους παγίδευσε εν τέλει σε μια κατάσταση παρατεταμένη αν όχι μόνιμης ανεργίας. Είναι ακριβώς αυτές οι ομάδες ανθρώπων που παρουσιάζουν αυτοκαταστροφικό χαρακτήρα πράγμα που σημαίνει εθισμός στο αλκοόλ, στην απραγία μέχρι και αυτοτραυματισμοί και αυτοκτονίες. Δεν είναι λίγοι αυτοί που επέλεξαν να βάλουν τέλος στη ζωή τους εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Μελέτη του ΕΠΙΨΥ επισημαίνει πως ένας στους πέντε υπερχρεωμένους πολίτες σκέφτεται να αυτοκτονήσει. Η έρευνα, η οποία ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2013, έδειξε μεταξύ άλλων ότι οι αυτοκτονίες των ανδρών αυξάνονται με την κρίση ενώ των γυναικών μειώνονται. Το τελευταίο αυτό στοιχείο πιθανόν να οφείλεται στα ιδιαίτερα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικογένειας. Ο πρώτος παράγοντας που σχετίζεται με την αύξηση του ποσοστού των αυτοκτονιών είναι η ανεργία. Ακολουθεί - ειδικά στους άνδρες - η καθυστέρηση αποπληρωμής των δόσεων των δανείων. 2011 στις 477 δηλαδή δείκτης 4,77 ανά 100.000 κατοίκους 2012 στις 508 δηλαδή δείκτης 5,08 ανά 100.000 κατοίκους. Αυτά τα στοιχεία λοιπόν μιλάνε για αύξηση περίπου στο 20-25% τα τελευταία 3 χρόνια.

Ο ψυχίατρος Γκάρο Εσαγιάν, διευθυντής του Κέντρου Πρόληψης Εξαρτησιογόνων Ουσιών Νομού Ροδόπης, αναφέρει: «Στο βαθμό που έχει επιδεινωθεί η οικονομική κατάσταση των Ελλήνων πολιτών, αυτό

από μόνο του είναι ήδη επιβαρυντικό στους ανθρώπους που έχουν ιστορικό ψυχικής υγείας.

ΚΑΤΑΓΕΓΡΑΜΕΝΕΣ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΕΣ ΛΟΓΟ ΚΡΙΣΗΣ:

- 1ο. *Αυτόχειρας, 53χρονος, από τη Θεσσαλονίκη: «Μπαίνουμε σε έναν χειμώνα που θα διαρκέσει χρόνια. Καλύτερα ένα φρικτό τέλος παρά φρίκη χωρίς τέλος... Δεν έχω χρήματα ούτε για ενοίκιο. Πώς να σκεφτείς με άδειο στομάχι; Είμαι σε κινούμενη άμμο».*
- 2ο. *Αυτόχειρας, 52χρονος, από την Κρήτη: «Δεν αντέχω άλλο. Ζητώ συγγνώμη από την οικογένειά μου. Θέλω το παιδί μου να σπουδάσει. Ελπίζω να με καταλάβετε».*
- 3ο. *Χανιώτης αυτόχειρας, 39 ετών: «Έχω πολλά χρέη. Δεν αντέχω άλλο. Ο αδελφός μου μου δάνεισε χρήματα, αλλά δεν αρκούσαν. Ζητάω συγγνώμη από όλους»*
- 4ο. *«Ο Μανώλης τον τελευταίο καιρό φαινόταν να έχει κλειστεί στον εαυτό του», μας εξιστορεί ο Μ.Π. για τον Μανώλη Μαρώλια που ζούσε στη Συκαμιά της Λέσβου, τον 58χρονο συνταξιούχο εκπαιδευτικό που αυτοκτόνησε στις 20 Σεπτεμβρίου πέφτοντας από το Κάστρο του Μολύβου. «Ήταν μορφωμένος, ήξερε τι του γινόταν, είχε χιούμορ, αλλά τον τελευταίο καιρό τον έβλεπες με τη σύντροφό του λιγοστά. Ψώνιζαν κάνα ψαράκι και πίσω στο σπίτι ζανά». Είχε καιρό που αυτός ο άνθρωπος είχε σκοτεινιάσει μέσα του. «Προς ημάς: Δυστυχώς όλα τα κραυγαλέα και βδελυρά έχουν κατακυριεύσει τον τόπο σαν ένας κύκλος νοήματος που ορχείται με το σκότος. Έχοντας την πεποίθηση ότι ένας κόκκος αλήθειας είναι ενεργητικότερος από ένα οικοδόμημα ψευδαισθήσεων και εν πλήρει νηφαλιότητα -όπως όταν μυρίζεις γιασεμί-, απεφάσισα, μη δυνάμενος πλέον να υφίσταμαι το ειδεχθές άλγος των κοινωνικών συνθηκών, την εκούσια ολοκλήρωση του βιολογικού μου κύκλου. Ερρωσθε! Μαρώλιας Εμμανουήλ».*
- 5ο. *Αυτόχειρας, 62χρονος, από τη Νίκαια: «Δούλευα όλα μου τα χρόνια, δεν με ήξερε κανείς, ούτε η Αστυνομία, αλλά έκανα ένα μεγάλο λάθος. Στα 40 μου έγινα ελεύθερος επαγγελματίας και φεσώθηκα μέχρι το λαιμό. Δεν μπορώ να πληρώσω τα χρέη μου και αυτοκτονώ».*

60. Δημήτρης Χριστούλας, αυτόχειρας στο Σύνταγμα στα 77 του χρόνια: «Η κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου εκμηδένισε κυριολεκτικά τη δυνατότητα επιβιώσής μου που στηριζόταν σε μία αξιοπρεπή σύνταξη που επί 35 χρόνια εγώ μόνον (χωρίς ενίσχυση κράτους) πλήρωνα γι' αυτή. Επειδή έχω μία ηλικία που δεν μου δίνει την ατομική δυνατότητα δυναμικής αντίδρασης (χωρίς βέβαια να αποκλείω, αν ένας Έλληνας έπαιρνε το καλάσνικωφ, ο δεύτερος θα ήμουν εγώ), δεν βρίσκω άλλη λύση από ένα αξιοπρεπές τέλος πριν αρχίσω να ψάχνω στα σκουπίδια για τη διατροφή μου»...

Η κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου εκμηδένισε κυριολεκτικά την δυνατότητα επιβιώσής μου που στηριζόταν σε μία αξιοπρεπή σύνταξη που επί 35 χρόνια εγώ μόνον (χωρίς ενίσχυση κράτους) πλήρωνα γι' αυτή.

Επειδή έχω μία ηλικία που δεν μου δίνει την ατομική δυνατότητα δυναμικής αντίδρασης (χωρίς βέβαια να αποκλείω αν ένας Έλληνας έπαιρνε το καλάσνικωφ ο δεύτερος θα ήμουν εγώ) δεν βρίσκω άλλη λύση από ένα αξιοπρεπές τέλος πριν αρχίσω να ψάχνω στα σκουπίδια για την διατροφή μου.

Πιστεύω πως οι ίδιοι χωρίς τίποτα, καίτοι μέρα θα πάρουν τα όπλα και στην ηρακεία συνθήματα θα κρεμάσουν ανάποδα του εθνικού προδότες όπως έκαναν τα 1945 οι Ιταλοί στον Μουσολίνι. (Πιάτσα Πορτέο του Μιλάνου).

Αυτοκτονίες στην Ελλάδα

➤ **Αυτοκτονίες 2000 – 2013** (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ.)

Έτος	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
2000	298	84	382
2001	286	48	334
2002	257	66	323
2003	306	69	375
2004	285	68	353
2005	321	79	400
2006	330	72	402
2007	268	60	328
2008	308	65	373
2009	333	58	391
2010	336	41	377
2011	393	84	477
2012	417	91	508
2013	425	108	533

- Συγκριτικά με το 2010, το 2013 σημειώνεται 41,4% αύξηση των αυτοκτονιών.

- Τα εν λόγω στοιχεία, σύμφωνα με την ΕΛ.ΣΤΑΤ., μπορεί να διαφοροποιούνται λόγω της ανάγκης χρονοβόρου έρευνας, θανάτων συνεπεία όψιμων αποτελεσμάτων απόπειρας αυτοκτονίας κ.α. Η ΚΛΙΜΑΚΑ έχει αναδείξει σταθερά το ζήτημα της υποκαταγραφής των θανάτων από αυτοκτονία, γεγονός το οποίο αποτελεί πάγια παραδοχή της επιστημονικής κοινότητας.

- Μεταξύ των ετών 2012 – 2013 προκύπτει εκ νέου αύξηση των αυτοκτονιών της τάξης του 5%.

2013	425	108	533
2012	417	91	508
2011	393	84	477
2010	336	41	377
2009	333	58	391
2008	308	65	373

αρχικά ενώ αυτοκτονιών ενώ αρχικά τον 2000

- Μεταξύ των ετών 2012 – 2013 προκύπτει εκ νέου

αυτοκτονιών ενώ αυτοκτονιών ενώ αυτοκτονιών

αυτοκτονιών ενώ αυτοκτονιών ενώ αυτοκτονιών

αυτοκτονιών ενώ αυτοκτονιών ενώ αυτοκτονιών

αυτοκτονιών ενώ αυτοκτονιών ενώ αυτοκτονιών

Αυτοκτονίες (ΕΛΣΤΑΤ)		
ΕΤΟΣ	ΑΠΟΛΥΤΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΑΝΑ 100.000
2000	382	3,82
2001	334	3,34
2002	323	3,23
2003	375	3,75
2004	353	3,53
2005	400	4,00
2006	402	4,02
2007	328	3,28
2008	373	3,73
2009	391	3,91
2010	377	3,77

Αλλα λέει η ΕΛ.ΑΣ. και άλλα η Ελληνική Στατιστική Αρχή

Αυτοκτονίες κατ' έτος			
1. Με στοιχεία της ΓΑΔΑ		2. Με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ**	
2009	667	2009	391
2010	830	2010	377
2011	927	2011	477
2012*	690		
Σύνολο:	3.124	Σύνολο:	1.245

*Ως τις αρχές Αυγούστου
 **Τα έδωσε στη Βουλή ο υπουργός Οικονομικών Γ. Στουρνάρας

Είναι μερικά μόνο από τα παραδείγματα όλων όσων χάθηκαν εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που ταλανίζει την Ελλάδα πάνω από 7 χρόνια²³.

²³ <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=401772>

ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

Δυστυχώς τα ποσοστά ανεργίας στις νεαρές ηλικίες (18-27 ετών) που χαρακτηρίζουν την Ελλάδα είναι από τα υψηλότερα σε όλη την **Ευρωπαϊκή Κοινότητα**, και ακόμα δεν είναι ψέμα ότι οι περισσότεροι μόλις πάρουν το πτυχίο τους ψάχνουν για μεταπτυχιακά προγράμματα στο εξωτερικό και στη συνέχεια προχωρούν σε αναζήτηση εργασίας σε όποια χώρα αποφάσισαν να στραφούν για τις πιο ειδικές σπουδές τους. Όλο αυτό φυσικά συμβαίνει γιατί έχουν παραιτηθεί όσον αφορά την εύρεση εργασίας στην πατρίδα τους. Πόσο επώδυνο είναι οι νέοι της Ελλάδας να νιώθουν ότι η ίδια τους η χώρα δεν μπορεί να τους βοηθήσει να ζήσουν όπως θέλουν και αναγκάζονται να στραφούν αλλού.

Μεταξύ των νέων που έχοντας αποφοιτήσει από την μέση εκπαίδευση αναζητούν εργασία και δεν βρίσκουν, παρουσιάζονται συμπτώματα ενός ιδιότυπου ψυχολογικού παιδομορφισμού της προσωπικότητας, δηλαδή μια τάση καθήλωσης στο επίπεδο του μαθητή. Έρευνα σε ομάδα μερικών χιλιάδων αποφοίτων μέσης εκπαίδευσης με την βοήθεια του ερωτηματολόγιου γενικής υγείας στην Αγγλική πόλη Λίντς και με συγκριτική αντιπαραβολή των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν 1-2 χρόνια μετά την αποφοίτηση έδειξε ότι ο βαθμός συναισθηματικών διαταραχών όσων δεν μπόρεσαν να βρουν δουλειά αυξήθηκε, ενώ αντίστροφα μειώθηκαν σε όσους βρήκαν. Η εν λόγω έρευνα έδειξε ότι μόνο σ' ένα πολύ ασήμαντο βαθμό η κακή ψυχική υγεία μπορεί να προκαθορίσει την ανεργία. Το συμπέρασμα αυτό ανατρέπει μερικές τάσεις ψυχοπαθολογικής ερμηνείας της ανεργίας, οι οποίες επιδιώκουν την συγκάλυψη του ταξικού χαρακτήρα του προβλήματος μέσω της αναγωγής του σε ατομικό-κλινικό.

Στην πρώτη θέση στο ποσοστό ανεργίας και στο ποσοστό ανεργίας των νέων ανάμεσα στα κράτη – μέλη της **Ευρωπαϊκής Ένωσης** εξακολουθεί να βρίσκεται η Ελλάδα, παρά την ελάχιστη πτώση που καταγράφηκε από τον Ιούνιο του 2015 (-0,2%), σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσίευσε σήμερα στις Βρυξέλλες η ευρωπαϊκή στατιστική αρχή. Με 25% ανεργία (στοιχεία Ιουλίου 2015) η Ελλάδα βρίσκεται στην πρώτη θέση της λίστας και ακολουθείται από την Ισπανία με 21,6% και την Κροατία με 15,4%, ενώ τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας καταγράφονται στη Γερμανία με 4,5%, την Τσεχία με 4,8% και την Μάλτα με 5,1%.

Σύμφωνα με την **Eurostat**²⁴ η ανεργία στην **Ευρωζώνη** τον Σεπτέμβριο του 2015 έπεσε στο 10,8% (από 10,9%), το χαμηλότερο ποσοστό από τον Ιανουάριο του 2012 και στην **Ευρωπαϊκή Ένωση** στο 9,3% (από 9,4% τον Αύγουστο του 2015), το χαμηλότερο ποσοστό από τον Σεπτέμβριο του 2009. Περίπου 22,5 εκ Ευρωπαίοι πολίτες ήταν εκτός της αγοράς εργασίας τον Αύγουστο του 2015, από τους οποίους οι περίπου 17,3 εκ ήταν πολίτες κρατών- μελών της **Ευρωζώνης**.

Συγκριτικά με τον Σεπτέμβριο του 2014, η ανεργία μειώθηκε σε 23 κράτη – μέλη, αυξήθηκε τέσσερα και παρέμεινε σταθερή σε ένα κράτος – μέλος, την Αυστρία. Η μεγαλύτερη μείωση της ανεργίας καταγράφηκε στην Ισπανία (21,6% από 24%), την Εσθονία (5,7% από 8% - στοιχεία Αυγούστου 2015), και τη Βουλγαρία (9,4% από 11,3%), ενώ τα μεγαλύτερα ποσοστά αύξησης καταγράφονται στην Φινλανδία (9,5% από

24 Eurostat

8,9%), την Γαλλία (10,7% από 10,4%) και τη Ρουμανία (6,8% από 6,7%).

Τον Σεπτέμβριο του 2015 4,5 εκατ. νέοι κάτω των 25 ετών ήταν εκτός αγοράς εργασίας στην **Ε.Ε.**, εκ των οποίων οι 3,1 εκ ήταν πολίτες κρατών – μελών της **Ευρωζώνης**. Σε σύγκριση με τον Σεπτέμβριο του 2014 η ανεργία των νέων μειώθηκε κατά 500.000 στην Ε.Ε. και κατά 251.000 στην Ευρωζώνη. Το ποσοστό της ανεργίας των νέων στην **Ε.Ε.** βρίσκεται στο 20,1% και στην **Ευρωζώνη** στο 22,1%. Τα υψηλότερα ποσοστά καταγράφονται στην Ελλάδα που βρέθηκε ξανά στην πρώτη θέση της λίστας με 48,6% (στοιχεία Ιουλίου), την Ισπανία με 46,7% και την Κροατία με 43,1% (τρίτο τρίμηνο 2015) και τα χαμηλότερα στην Γερμανία με 7%, την Αυστρία με 11% και Δανία με 11,2%

Η ανεργία των νέων αποτελεί ένα εξαιρετικά δυσάρεστο θέμα σε διεθνές επίπεδο και απαιτεί άμεση αντιμετώπιση από την ΕΕ, ώστε τα υψηλά ποσοστά της στην Ευρώπη να μειωθούν αισθητά. Ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ), Μάριο Ντράγκι,²⁵ σε συνέντευξη που έδωσε στην εφημερίδα Guardian και έχει αναρτηθεί στην ιστοσελίδα της. «Εάν ο ένας στους δύο νέους είναι εκτός εργασίας - και αυτό συμβαίνει ακόμη σε κάποιες χώρες της Ευρώπης, πλήττεται σοβαρά η οικονομία, επειδή οι άνθρωποι που θέλουν να εργασθούν δεν μπορούν να βρουν δουλειά και οι δεξιότητές τους δεν αναπτύσσονται. Και απειλεί την κοινωνική αρμονία», δήλωσε ο επικεφαλής της ΕΚΤ. Η Ευρώπη προστατεύει τους παλαιούς εργαζόμενους εις βάρος των νέων, τόνισε ο Ντράγκι. «Σε πολλές χώρες, η αγορά εργασίας είναι ρυθμισμένη για να προστατεύει τους παλαιούς “ήδη απασχολούμενους” ανθρώπους με μόνιμες και υψηλών αποδοχών συμβάσεις που προστατεύονται από ισχυρούς εργατικούς νόμους. Το παράπλευρο αποτέλεσμα είναι ότι οι νέοι εγκλωβίζονται σε προσωρινές συμβάσεις χαμηλών αποδοχών και απολύονται πρώτοι σε περιόδους κρίσης», σημείωσε. Ο Ντράγκι τόνισε ότι η μείωση της ανεργίας των νέων αποτελεί προτεραιότητα για όλους και ότι ο πολύ χαμηλός πληθωρισμός προκαλεί αναδιανομή εισοδήματος από τους νέους προς τους ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας. «Το κρίσιμο ερώτημα είναι αν ένα άτομο μπορεί να συμμετέχει πλήρως στην οικονομία κατά τη διάρκεια της ζωής του να έχει μία καλή εκπαίδευση, να βρει μία θέση εργασίας, να αγοράσει ένα σπίτι για την οικογένεια. Το εισόδημα και ο πλούτος ακολουθούν. Αυτό που με κάνει να ανησυχώ είναι ότι η αυξανόμενη ανισότητα μπορεί να εμποδίσει τους ανθρώπους να κάνουν αυτό. Είναι ένα θέμα που όλες οι κοινωνίες μας πρέπει να εξετάσουν προσεκτικά. Ο ρόλος της ΕΚΤ σε αυτό είναι να διατηρήσει τη σταθερότητα των τιμών, η οποία αποτρέπει μία άδικη ανακατανομή. Για παράδειγμα, η έρευνά μας δείχνει ότι στην **Ευρωζώνη** ο πολύ χαμηλός πληθωρισμός καταλήγει σε ανακατανομή από τα νεότερα, πιο χρεωμένα νοικοκυριά, στα πιο ηλικιωμένα νοικοκυριά που είναι τυπικά καθαροί πιστωτές».²⁶²⁷

25 <https://left.gr/news/ntragki-apeili-gia-tin-koinoniki-synohi-i-neaiki-anageria>

26. <http://www.protothema.gr/greece/article/522633/htupise-kokkino-i-anageria-stous-neous-stin-ellada-thliveri-protia-me-486/>

27 <https://left.gr/news/ntragki-apeili-gia-tin-koinoniki-synohi-i-neaiki-anageria>

➤ Οι Έλληνες μετανάστες που ψάχνουν δουλειά στη Γερμανία αυξήθηκαν κατά 78% κατά το 2012.

➤ Περίπου 8.900 Έλληνες, σχεδόν διπλάσιος αριθμός από ότι πριν από την κρίση, μετανάστευσαν στη Γερμανία μόνο κατά το πρώτο εξάμηνο του 2011 .

➤ Δεκάδες Έλληνες πολίτες, που επισκέφθηκαν την Αυστραλία ως τουρίστες οδηγήθηκαν σε προσωρινά κέντρα κράτησης, πριν σταλούν πίσω στην Ελλάδα στο πλαίσιο της αυστηρής μεταναστευτικής πολιτικής της χώρας.

➤ Οι περισσότεροι από τους 60.000 νέους Έλληνες μετανάστες στη Γερμανία είναι ιατροί, δικηγόροι, μηχανικοί αρχιτέκτονες.

Ιδιαίτερη αίσθηση έχει προκαλέσει το γεγονός ότι τα ποσοστά ανεργίας είναι μεγαλύτερα στα άτομα που κατέχουν κάποιον μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο παρά σε αυτά με τη βασική μόνο εκπαίδευση. Την ίδια στιγμή αναμένεται να μείνουν για μεγαλύτερο διάστημα άνεργοι πριν βρουν εργασία. Υπολογίζεται ότι ο μέσος χρόνος εύρεσης εργασίας είναι τα τρεισήμισι χρόνια.

Το φαινόμενο αυτό οφείλεται κυρίως σε δύο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα φαίνεται να είναι αδύναμο να προσαρμόσει τους νέους στις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Δηλαδή, η προσφορά πτυχιούχων δεν ανταποκρίνεται στη ζήτηση της αγοράς και ως εκ τούτου η ανεργία να αυξάνεται. Βασική λειτουργία του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος είναι η ώθηση μαθητών και φοιτητών να επιλέξουν επαγγέλματα με σκοπό να στελεχώσουν τον δημόσιο τομέα, όπως δασκάλους, υπάλληλους τραπεζών, δημόσιας διοίκησης κτλ. ενώ την ίδια στιγμή ο δημόσιος τομέας συρρικνώνεται, προσπαθώντας να μειώσει τους υπαλλήλους του και προσλαμβάνοντας λιγότερους από αυτούς που συνταξιοδοτούνται.

Ο δεύτερος λόγος είναι η επίμονη τάση των Ελλήνων να επιλέγουν τις σπουδές τους σύμφωνα με την κοινωνική θέση που περιμένουν ότι θα αποκτήσουν μετέπειτα και όχι σύμφωνα με τις προοπτικές απασχόλησης. Έτσι, οι περισσότεροι αποφασίζουν να φοιτήσουν στη νομική ή στην ιατρική καθώς τέτοιου είδους σπουδές θεωρούνται ότι έχουν κύρος. Στο φαινόμενο αυτό συνεισφέρει και το γεγονός ότι οι προσδοκίες για το μελλοντικό εισόδημα είναι ιδιαίτερα υψηλές. Αυτό συμβαίνει ακόμα κι αν πρέπει να πάνε στο εξωτερικό προκειμένου να σπουδάσουν παρ'όλο που το κόστος είναι πολύ μεγάλο.

Είναι επομένως, αρκετά σαφές ότι το πρόβλημα της ανεργίας στην Ελλάδα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε θεσμικούς παράγοντες και στην νοοτροπία των Ελλήνων και επομένως η καταπολέμησή του απαιτεί την άμεση αλλαγή πολιτικών και κοινωνικών κατεστημένων σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, όπως η προσπάθεια προσέλκυσης επενδύσεων που θα συνεισφέρουν στην ανάκαμψη της ελληνικής αγοράς. Οι νέοι επιστήμονες της χώρας μας πρέπει να νιώσουν ότι υπάρχει μέλλον γι' αυτούς εδώ και ότι οι σπουδές και οι κόποι τους δεν χαραμίζονται ούτε υποτιμούνται.

ΚΡΙΣΕΙΣ ΑΓΧΟΥΣ- ΤΙ ΤΙΣ ΠΡΟΚΑΛΕΙ ΚΑΙ ΤΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΧΟΥΝ

Αυτό που πρέπει να ξεκαθαρίσουμε πριν αρχίσουμε την ανάπτυξη αυτής της ενότητας είναι η διαφορά της **κρίσης πανικού** και της **διαταραχής πανικού**. Η **κρίση πανικού** είναι μια αιφνίδια περίοδος έντονου άγχους, ψυχολογικής διέγερσης, φόβου, στομαχικών διαταραχών και αδιαθεσίας που σχετίζεται με μια ποικιλία σωματικών και νοητικών συμπτωμάτων. Υπολογίζεται ότι μέχρι 4% του πληθυσμού υποφέρει από σοβαρές και συχνές κρίσεις πανικού ενώ στις γυναίκες η πάθηση είναι δύο έως τρεις φορές συχνότερη σε σύγκριση με τους άνδρες. Η εμφάνιση των επεισοδίων τυπικά είναι απότομη, ενώ μπορεί να μην υπάρχει κάποια συγκεκριμένη αιτία.²⁸ Ενώ η **διαταραχή πανικού** στην πραγματικότητα αποτελεί μία ψυχοπαθολογική οντότητα η οποία εντάσσεται στις αγχώδεις διαταραχές και όπως ορίστηκε από τον Donald Klein το 1962, χαρακτηρίζεται από ξαφνικές και μικρής διάρκειας, κρίσεις άγχους που ονομάζονται κρίσεις πανικού. Ακολουθεί συνήθως μια κατάσταση αναμονής των επόμενων κρίσεων και άγχος αναμονής (επίμονη ανησυχία ότι θα υπάρξουν περισσότερες κρίσεις), το οποίο τροφοδοτεί μια σειρά από συμπεριφορές αποφυγής, αγοραφοβικού και κλειστοφοβικού τύπου, οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν σε μία γενικευμένη κατάσταση εξάρτησης, περιορισμού και απογοήτευσης²⁹.

Οι κρίσεις άγχους φέρουν οξεία σωματικά και ψυχικά συμπτώματα κατά την κλιμάκωσή τους που γίνεται μέσα σε 10 με 20 λεπτά. Μερικά από τα συμπτώματα. Ίσως και τα πιο βασικά είναι η ταχυκαρδία, η εφίδρωση, ο τρόμος, το αίσθημα ζάλης, πόνος και δυσφορία στο στήθος, δύσπνοια ή και αίσθηση ότι δεν επαρκή ο αέρας. Ακόμα συμπτώματα είναι και η ναυτία, η αίσθηση αποξένωσης από το περιβάλλον, ρίγος ή αίσθηση αύξησης θερμοκρασίας του σώματος, κλάμα με λυγμούς αλλά και αίσθημα επικείμενου θανάτου ή και φόβος ότι θα χαθεί ο έλεγχος του μυαλού. Αρκετές φορές μετά την παρουσίαση συχνών κρίσεων παραχωρούνται αντικαταθλιπτικά χάπια¹. Υπάρχουν όμως αρκετές εναλλακτικές τεχνικές για την αντιμετώπιση των συμπτωμάτων των κρίσεων πανικού, σε πρώτο στάδιο είναι οι τεχνικές χαλάρωσης και η διαφραγματική αναπνοή. Ανασαίνει κάποιος αργά από τη μύτη χρησιμοποιώντας το διάφραγμα και την κοιλιά. Τέλος και η ψυχοθεραπεία αποτελεί μία μέθοδο αντιμετώπισης των κρίσεων πανικού. Ο συνδυασμός φαρμάκων και ψυχοθεραπείας προσφέρει υψηλά ποσοστά

28 <http://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/panic-attacks/basics/definition/con-20020825>)

29 https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%87%CE%AE_%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D

επιτυχίας. Χρησιμοποιείται κυρίως η γνωσιακή συμπεριφορική ψυχοθεραπεία.

Επομένως, ξέροντας αυτά μπορούμε να πούμε ότι οι κρίσεις άγχους στο τελικό τους, κυρίως, στάδιο, δηλαδή ως κρίσης πανικού, επιφέρουν σοβαρά προβλήματα τόσο σωματικά όσο και ψυχικά. Μπορούν να οδηγήσουν στην χορήγηση φαρμάκων και αυτό με τη σειρά του στην δημιουργία μεγαλύτερων προβλημάτων υγείας.

ΕΠΗΡΕΑΣΕ Η ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Το συγκεκριμένο κεφάλαιο δεν θα είναι εκτενές αλλά μια σύντομη αναφορά στο πως η προσφυγική κρίση επηρέασε την ήδη υπάρχουσα οικονομική κρίση με αρνητικό τρόπο καθώς η Ελλάδα δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει και αυτό το πρόβλημα με την οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται.

Όπως ήδη είπαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα ξεκίνησε το 2009. Αλλά κανείς μας δεν μπορούσε να φανταστεί ότι φτάνοντας στο τέλος του 2016 η ελληνική οικονομία όχι μόνο δεν βγήκε από την κρίση αλλά βρίσκεται σε ακόμη χειρότερη θέση. Οι περισσότεροι θεωρούσαν πως η κρίση θα κρατούσε 2-3 χρόνια. Στην Πορτογαλία, στην Ισπανία, και τις άλλες χώρες η κρίση διήρκεσε μέχρι το 2014. Μέχρι πέρυσι το καλοκαίρι, το σενάριο εξόδου της Ελλάδας από το κοινό νόμισμα βρισκόταν σε όλα τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων στην **Ευρώπη**. Μετά τη συμφωνία του Αυγούστου του 2015, πολλοί ήταν αυτοί που θεώρησαν ότι η κρίση στην ελληνική οικονομία έφτανε στο τέλος της και πως η **Ε.Ε.** θα μπορούσε να εστιάσει στο προσφυγικό.

Η προσφυγική κρίση διαδραμάτισε πολύ σημαντικό ρόλο. Οι **Ευρωπαίοι** ήξεραν ότι οι ελληνικές αρχές δεν είναι σε θέση να προστατεύσουν τα σύνορα της ζώνης Σένγκεν και ξεπλάγησαν δυσάρεστα με την ανεπάρκεια της διοικητικής οργάνωσης στην Ελλάδα σε αυτό το επίπεδο. Όμως, τα προβλήματα της Ελλάδας ήταν γνωστά, όπως και η έλλειψη πόρων για να διαχειριστεί το ευρωπαϊκό αυτό πρόβλημα από μόνη της.

Φυσικά, η προσφυγική κρίση δεν αφορά ελληνικό πρόβλημα, οι εταίροι κατάλαβαν ότι θα πρέπει να είμαστε σε θέση να αντιμετωπίσουμε το θέμα των συνόρων και το προσφυγικό. Στην αρχή της συζήτησης για τη διαχείριση της κρίσης προσπαθούσαν να αναβάλλουν τη διαδικασία. Δεν βοηθούσε τους ευρωπαϊκούς θεσμούς στην προσπάθεια αντιμετώπισης

της προσφυγικής κρίσης, η διατήρηση της οικονομικής κρίσης. Ίσως αυτό αποτελεί ένα καλό νέο: οι **Ευρωπαίοι** εταίροι καταλαβαίνουν ότι η ελληνική οικονομική κρίση δεν έχει τελειώσει ακόμα, ενώ οι δυνατότητες της Ελλάδας είναι περιορισμένες. Τόσο η προσφυγική, όσο και η οικονομική κρίση της Ελλάδας αποτελούν ευρωπαϊκό καθήκον που πρέπει να επιλυθεί από όλους τους εταίρους μαζί.

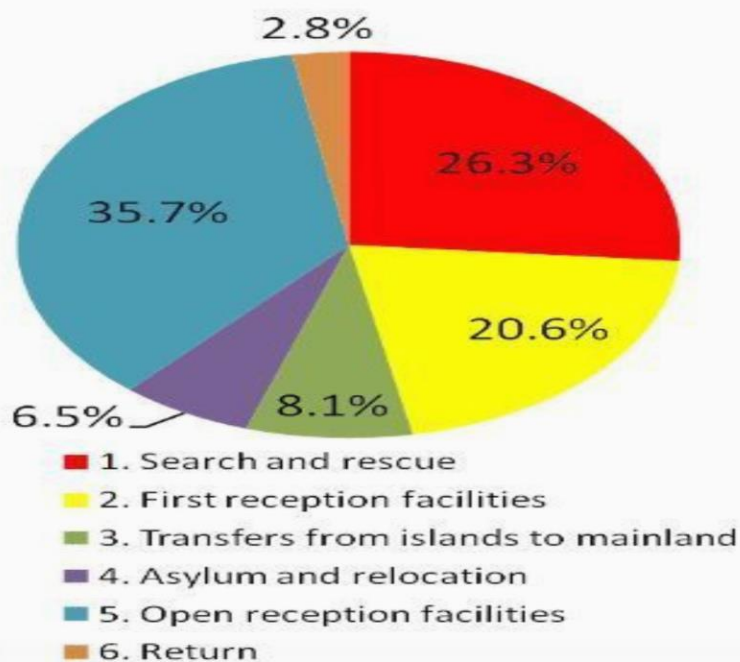
Το πόσο δυσβάσταχτο είναι για τα δημοσιονομικά της Ελλάδας αλλά και για τους παραγωγικούς τομείς του τόπου το προσφυγικό χωρίς σημαντική εξωτερική βοήθεια, αποδεικνύει η εμπιστευτική έκθεση της **Τράπεζας της Ελλάδος** προς την **Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα** που παρουσιάστηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2015. Μεταξύ των πολλών στοιχείων, ένα ξεχωρίζει: Η χώρα μας θα δαπανήσει τουλάχιστον 600εκατ. ευρώ το 2016 για τις ανάγκες της διαχείρισης των προσφυγικών ροών ενώ τα κονδύλια από την **ΕΕ** παραμένουν ασαφή αν και τα προγραμματισμένα για την επταετία 2014-2020 είναι 474εκατ. ευρώ (σύμφωνα με στοιχεία του **Υπουργείου Εξωτερικών**). Το δημοσιονομικό κόστος για τις χώρες διέλευσης μπορεί να καταλήξει να είναι υψηλότερο του αρχικά αναμενόμενου τη στιγμή μάλιστα που η αυξανόμενες μεταναστευτικές ροές έρχονται σε μια περίοδο που η χώρα αντιμετωπίζει μεγάλες οικονομικές και δημοσιονομικές προκλήσεις ενώ εξαιτίας αυτών υπάρχουν και σημαντικοί περιορισμοί σε διοικητικό επίπεδο. Το υψηλότερο κόστος προκύπτει από τις αυξημένες ανάγκες ανταπόκρισης σε επιμέρους ζητήματα ενώ ένας αριθμός προσφύγων αναμένεται να παραμείνει στην Ελλάδα, αυξάνοντας το δημοσιονομικό κόστος για τη στέγαση και διατροφή τους, τη λήψη ιατρικών προμηθειών κλπ. Έτσι, σύμφωνα με το υπουργείο **Μεταναστευτικής Πολιτικής**, το εκτιμώμενο κόστος δημοσίων δαπανών για το 2016 ανέρχεται περίπου και αυτό με συντηρητικές εκτιμήσεις- στο 0,3% του ΑΕΠ δηλαδή περίπου 600 εκατ. ευρώ).Μόνο δε το κόστος έρευνας και διάσωσης ανέρχεται στο 26% του συνολικού του προϋπολογισμού

Επιπτώσεις σε κλάδους της οικονομίας και την τοπική κοινωνία:

- Ένας ιδιαίτερα μεγάλος αριθμός προσφύγων διήλθε από λίγα μόνο ελληνικά νησιά, τα οποία ως συνέπεια η τοπική οικονομία να υποστεί μία σημαντικά διαταραχή κυρίως στον τομέα του τουρισμού
- Το αρνητικό αυτό σοκ είναι πιθανό να «διατηρηθεί» τουλάχιστον και το 2016, καθώς η επιδείνωση της εμπιστοσύνης επηρεάζει αρνητικά την κατανάλωση και τις επενδύσεις
- Υπάρχουν συνολικά αρνητικές δευτερογενείς συνέπειες για τον τουρισμό και σε άλλες περιοχές
- Καταγράφηκαν ακυρώσεις στις περιοχές όπου το πρόβλημα είναι πιο οξύ τη στιγμή που μέχρι την έξαρση του φαινομένου είχε παρατηρηθεί σημαντική αύξηση. Συγκεκριμένα καταγράφηκε αύξηση κατά 400% στις κρατήσεις στην Κω, στην Λέσβο και στη Λέρο κατά 30%. Τουριστικοί πράκτορες αναφέρουν αρνητικές επιπτώσεις για τον τουρισμό το 2016 σε όλη την Ελλάδα ενώ οι προ-κρατήσεις για το 2016 φαίνεται να έχουν μειωθεί κατά 60% στην Κω.
- Υπάρχει αρνητικό αντίκτυπο στο εμπόριο λόγω διαταραχών στη διασυνοριακή κυκλοφορία των εμπορευμάτων
- Παρατηρείται αβεβαιότητα στην τοπική οικονομική δραστηριότητα που δύναται να «διώξει» επενδύσεις
- Η συνέχιση της παρούσας κρίσης ή ακόμη χειρότερα μια πιθανή επιδείνωσή της προσθέτει νέους παράγοντες κινδύνου στις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας³⁰

30 προσωπικές εργασίες 4^ο έτους για τα Σεμινάρια Ειδικά Θέματα Μεταναστευτικής Πολιτικής και Πολυπολιτισμικότητα και Δημόσιες Πολιτικές του Παν/μιου Κρήτης καθώς και <http://www.indepanalysis.gr/analyseis/arthra/prosfygikh-krish-enmesw-oikonomikhs-krishs>

Distribution of estimated public spending in Greece for 2016

Βάση λοιπόν, των παραπάνω δεδομένων καταλαβαίνουμε ότι εξαιτίας των διαστάσεων που έχει πάρει η προσφυγική κρίση και η επιτακτική ανάγκη του να στηρίξει η Ελλάδα αυτούς τους ανθρώπους ενώ ταυτόχρονα να μπορεί να μπαίνει σε διαδικασίες διαχωρισμού προσφύγων και άτυπων μεταναστών δεν μπορεί παρά να φέρουν την χώρα μας σε ακόμα πιο δυσχέρεια θέση καθώς δεν διαθέτει τα απαραίτητα κονδύλια. Ακόμα όπως είδαμε, ιδίως την καλοκαιρινή περίοδο οι πρόσφυγες αναγκάζονταν να μένουν στους δρόμους και οι παραλίες των ελληνικών νησιών γέμιζαν σκουπίδια από τα “ναυάγια” που δημιουργούνταν κατά την προσπάθειά τους να περάσουν το Αιγαίο. Όλο αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την μείωση του τουρισμού κάτι που έπληξε κυρίως την οικονομία στα ελληνικά νησιά. Μπορούμε λοιπόν να καταλάβουμε το πώς επιδεινώθηκε η ήδη άσχημη οικονομική κατάσταση της χώρας μας, όπως άλλωστε μας δείχνει και το παραπάνω σχεδιάγραμμα.

Όλη αυτή η κατάσταση σε συνδυασμό και την δυσπιστία με την οποία αντιμετώπισε η πληθώρα των Ελλήνων τους πρόσφυγες εν τέλει έκανε πολλούς να στραφούν εναντίον των τελευταίων παρεμποδίζοντας τη δημιουργία κέντρων φιλοξενίας και κάνοντας την δουλειά της κυβέρνησης μας ακόμα πιο δύσκολη. Οι Έλληνες αντιμετωπίζουν τους πρόσφυγες με αρνητικότητα και τους προσάπτουν περισσότερη ευθύνη από ότι φέρουν. Ακόμα η άποψη ότι εγκαταλείπουν τα σπίτια, τις περιουσίες και τη χώρα τους για να γλιτώσουν από τον πόλεμο προκαλεί έντονη κριτική και αντιπάθεια. Καταλήγουμε επομένως στο συμπέρασμα ότι οι Έλληνες πολίτες τίθενται κατά του μεταναστευτικού ρεύματος και δεν θεωρούν ότι η Ελλάδα πρέπει να συμμετέχει καθώς δεν είναι σε θέση να χειριστεί και αυτό το πρόβλημα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Φτάσαμε πια στο τέλος της εργασίας μας με θέμα οι «ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ». Στόχος μας ήταν να αναλύσουμε τους λόγους που η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει τόσες αρνητικές επιπτώσεις στον ψυχολογικό τομέα. Είδαμε πότε ξεκίνησε η κρίση στην Ελλάδα και το πώς επηρέασε τον καθημερινό τρόπο ζωής. Ακόμα αναλύσαμε διεξοδικά του όρους «*ανεργία*», «*ψυχολογία*», «*άγχος*» και «*κρίση πανικού*». Αναλύσαμε τα συμπτώματα των δυο τελευταίων και είδαμε το πώς συνδέονται με την οικονομική κρίση. Είδαμε για το πώς επηρεάστηκαν και οι νέοι από την οικονομική κρίση και το πώς αυτό επηρέασε την επιλογή τους για το όποιο επάγγελμα αποφάσιζαν να ακολουθήσουν αλλά και το που θα συνεχίσουν τις σπουδές τους και τη ζωή τους. Τέλος κάναμε μια αναφορά στην προσφυγική κρίση που έπληξε την Ελλάδα τους τελευταίους μήνες ούτως ώστε να ρίξουμε μια ματιά και στο πως επηρέασε και αυτό το γεγονός τόσο την οικονομία όσο και την ψυχολογία των Ελλήνων.

Μετά τη μελέτη που κάναμε για την συγγραφή και την ολοκλήρωση της εργασίας καταλήξαμε σε ορισμένα συμπεράσματα. ότι οι άνθρωποι που έχουν χάσει την δουλειά τους εκδηλώνουν εντονότερα συμπτώματα κατάθλιψης και έχουν συχνότερα προστριβές στην οικογένειά τους. Σε μια κατάσταση «*εσωτερικευμένης αδυναμίας*» αισθάνονται συχνά ανίκανοι να επιδράσουν στα αίτια της ανεργίας τους.

Η απόγνωση από την ανεργία ενισχύεται κατά τους πρώτους μήνες και στη συνέχεια σταδιακά σταθεροποιείται και παγιώνεται. Κρίσιμη ως προς τις συνέπειές της είναι η ανεργία για τις ηλικίες από 40 - 50 ετών. παρά την διαδεδομένη άποψη ότι οι άνθρωποι εργατικού περιβάλλοντος έχουν **εθισθεί** σε στερήσεις και απογοητεύσεις, αυτοί ακριβώς υποφέρουν από την απώλεια της εργασίας περισσότερο από όσους ανήκουν στα μεσαία στρώματα, δεδομένου ότι οι τελευταίοι μπορούν να οργανώνουν καλλίτερα το χρόνο τους και δεν έχουν τόσο οξύ οικονομικό πρόβλημα. Οι αρνητικές επιπτώσεις της ανεργίας στην ψυχική και σωματική υγεία μετριάζονται σημαντικά σε εκείνους που έχουν αισθητή κοινωνική υποστήριξη από την (τον) σύζυγο, από την οικογένεια, είτε από φίλους.

Ιδιαίτερη σημασία έχει για τις εκδηλώσεις της ανεργίας η διατήρηση ισχυρών οικογενειακών δεσμών στην Ελλάδα σε σύγκριση π.χ. με τη Γερμανία. Ψυχολογικές έρευνες για την ανεργία δημιούργησαν την έννοια της νεύρωσης της ανεργίας, χαρακτηριστικό σύμπτωμα της

οποίας είναι η απάθεια που αναφέραμε παραπάνω. Ο άνεργος γίνεται σταδιακά αδιάφορος για όλα και όλο πιο σπάνια παίρνει κάποια πρωτοβουλία.

Η πρόσληψη του προβλήματος της ανεργίας συνδέεται στενά με τους αξιολογικούς προσανατολισμούς. Συχνά κατά το παρελθόν, αλλά και σήμερα, οι άνεργοι αντιμετωπίζονταν επιτιμητικά είτε φιλανθρωπικά, ως αργόσχολοι και επαίτες. Είναι ακόμα πολύ διαδεδομένη η άποψη που φέρει τους άνεργους ως μοναδικούς υπαίτιους της τύχης τους λόγω τεμπελιάς, ανικανότητας κλπ., ότι είναι απλώς χαμηλού επιπέδου, ότι απλώς δεν θέλουν να δουλέψουν. Η αρνητική αυτή αγοραία προδιάθεση ενισχύεται και με την ένταση του ανταγωνισμού μεταξύ των εργατών λόγω της ανεργίας (φαινόμενο που μελετήθηκε από τον **Κάρλ Μαρξ**). Η σχετική ευημερία κάποιων εργαζομένων μέσα στην ατμόσφαιρα της κρίσης και του φόβου για την επιδείνωση αυτής της κρίσης, γεννά ιδιότυπα φαινόμενα *ομαδικού εγωισμού* και ιδιοτελών συντεχνιακών στάσεων, στα πλαίσια των οποίων οι φτωχοί και οι άνεργοι αντιμετωπίζουν αρνητικά επειδή δήθεν «*παρασιτούν*» σε βάρος αυτών των ευημερούντων εργαζομένων. Έτσι ενώ οι ίδιοι οι άνεργοι έχουν την τάση να κατηγορούν για τα δεινά τους την κυβέρνηση, τα συνδικάτα είτε κάποια κοινωνικά φαινόμενα, όσοι εργάζονται πιστεύουν συχνά ότι για όλα τα δεινά των ανέργων ευθύνονται οι ίδιοι οι άνεργοι. Το κλίμα αυτό-εφ' όσον ενισχύεται και αναπαράγεται- συνιστά γόνιμο έδαφος για διάφορες προκαταλήψεις και αντιπαλότητες, αποπροσανατολιστικές, αλλά και επικίνδυνες για το εργατικό κίνημα. Το 31% των ερωτηθέντων το 1983 δυτικογερμανών ανέργων δήλωσαν ότι οι περισσότεροι ξένοι πρέπει να γυρίσουν στα σπίτια τους, ενώ το 42% συμφώνησαν με την άποψη ότι χρειάζεται ένας ισχυρός άνδρας που θα φέρει την ησυχία και την τάξη. Η μάστιγα της ξενοφοβίας και του ρατσισμού παίρνει στις μέρες μας ολέθριες διαστάσεις σ' όλη την Ευρώπη. Η αδιαφορία και η υποτίμηση του προβλήματος στην χώρα μας είναι εγκληματική για το εργατικό κίνημα, δεδομένου μάλιστα ότι τα εν λόγω φαινόμενα παρουσιάζουν ραγδαία αύξηση το τελευταίο διάστημα στην Ελλάδα. Σύμφωνα με σφυγμομετρήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα παρουσιάζεται το μεγαλύτερο ποσοστό πληθυσμού στην Ευρώπη που ενοχλείται από την εθνικότητα του άλλου.

Όταν οι άνεργοι οργανώνουν τον χρόνο τους και προγραμματίζουν την ζωή τους παρουσιάζουν σε μικρότερο βαθμό διάφορες διαταραχές. Παρατηρήθηκε ότι οι άνεργοι ξοδεύουν λιγότερο χρόνο για διασκέδαση και καπνίζουν περισσότερο. Το 44% των ανέργων βρετανών από 25 μέχρι 44 ετών είναι αλκοολικοί ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των εργαζομένων είναι 28%. Οι άνεργοι των μεσαίων εισοδηματικών

κατηγοριών αρχίζουν να διαβάζουν περισσότερο, ενώ οι απλοί εργάτες άνεργοι προτιμούν τη δωρεάν ψυχαγωγία. Σημαντικό μέρος του χρόνου τους είναι ανοργάνωτο και χαώδες. Ο κύκλος των συναναστροφών των ανέργων συρρικνώνεται, γεγονός που οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι δεν έχουν την πολυτέλεια να πληρώσουν για διασκέδαση είτε να κάνουν συχνές επισκέψεις. Αυτό επιτείνει το σύμπλεγμα κατωτερότητας, την αίσθηση του αποδιοπομπαίου από την κοινωνία. Οι επαφές μεταξύ των ανέργων είναι ασθενείς. Δεν πρόκειται για μια ομάδα αναφοράς (Reference Group) με ενιαία αποδεκτούς κανόνες, αξίες και συμπεριφορές. Είναι μια καταναγκαστική ένταξη σε μια ομάδα στην οποία δεν επιθυμούν να ανήκουν.

Αναφερθήκαμε ήδη στην ύπαρξη ερευνών που διαπιστώνουν στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ ανεργίας και ενός συνόλου φαινομένων που συνήθως χαρακτηρίζονται ως αποκλίνουσα συμπεριφορά (deviant behavior). Στις κοινωνικές και ιατρικές επιστήμες είναι πολύ δύσκολο να προσδιορισθούν μονοσήμαντα και επακριβώς οι έννοιες της ψυχικής υγείας, της κανονικής προσωπικότητας κλπ. Το ίδιο ισχύει σε μεγαλύτερο βαθμό και για την έννοια της αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Οποιαδήποτε απόπειρα συστηματοποίησης των προσεγγίσεων που έχουν διαπιστωθεί θα καταλήξει τελικά στον εντοπισμό δύο φαινομενικά αλληλοαποκλειόμενων τάσεων:

- 1ο. *1. Αναγωγή των φαινομένων της αποκλίνουσας συμπεριφοράς σε άκρως υποκειμενικούς, ψυχολογικούς, βιολογικούς, κληρονομικούς κ.λ.π. παράγοντες του ίδιου ατόμου.*
- 2ο. *2. Αναγωγή των εν λόγω φαινομένων στην αποκλειστική επίδραση «εξωτερικών» παραγόντων της κοινωνίας (κανόνες, αξίες, νόμοι κλπ.)*

Επομένως ενώ όλοι σχεδόν συμφωνούν στον ορισμό της αποκλίνουσας συμπεριφοράς ως σύνολο ενεργειών, οι οποίες παραβιάζουν τους καθιερωμένους στην δεδομένη κοινωνία κανόνες (στερεότυπα, πρότυπα κλπ) συμπεριφοράς, δεν υπάρχει ενιαία άποψη για τα αίτια και τους τρόπους καταπολέμησής της.

Τέλος να πούμε ότι δεν σπανίζουν οι περιπτώσεις βιολογικοποίησης ψυχικών φαινομένων και ψυχολογικοποίησης κοινωνικών και οικονομικών φαινομένων (π.χ. ο ψυχισμός του ανέργου ως κύριο αίτιο της ανεργίας), η αυθαίρετη υπερεκτίμηση του βαθμού καθολικότητας κάποιου ήσσονος κλίμακας μηχανισμού ρύθμισης της ανθρώπινης συμπεριφοράς και η κατασκευή σε αυτή τη βάση μοντέλου της

κοινωνίας, είτε απόδειξης του καθολικού χαρακτήρα κάποιας πτυχής της αλληλεπίδρασης των ανθρώπων.

Η χρόνια διαρθρωτική ανεργία αποτελεί ενδημικό φαινόμενο της σύγχρονης κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας. Η κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει το παγκόσμιο επαναστατικό κίνημα την καθιστά ακόμα πιο επώδυνη για την εργατική τάξη. Μίαν εργατική τάξη κατακερματισμένη, ιδιωτεύουσα μάζα αγχωμένων από την απροσδιοριστία και την αβεβαιότητά τους, μονίμως μετεκπαιδευόμενων, επανακαταρτιζόμενων και διαθέσιμων προς κάθε χρήση του κεφαλαίου απασχολήσιμων. Μίαν εργατική τάξη που όσο πιο ευνοησιμένη θα είναι κοσμοθεωρητικά, οργανωτικά και πολιτικά, τόσο πιο πρόσφορη θα είναι για περαιτέρω χειραγωγήσεις και υπερεκμετάλλευση. Η ύπαρξη μιας ευρείας ζώνης φτωχών υποαπασχολούμενων και ανέργων επιτείνει τον κατακερματισμό και λειτουργεί ως ρυθμιστικός μοχλός «απορρύθμισης» και «ευελιξίας» των όρων της εκμετάλλευσης εκ μέρους του σύγχρονου αστικού κρατικού παρεμβατισμού. Ο τελευταίος στις σύγχρονες συνθήκες δεν παραιτείται απλώς από τις παραδοσιακές λειτουργίες του «κράτους πρόνοιας» στην αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης και της κοινωνίας (οργανωμένη εκπαίδευση, υγεία, κοινωνική προστασία, κοινωνική συνοχή κλπ.), αλλά επιχειρεί με τον στρατηγικό προγραμματισμό του να μεταθέσει αυτές τις λειτουργίες στους άμεσα θιγόμενους απ' αυτές τις αλλαγές.

Φτάσαμε στο τέλος της ενότητας της πτυχιακής εργασίας. Φτάνοντας στο τέλος της ενότητας αυτής, έχουμε μάθει το χρονικό πλαίσιο στο οποίο εμφανίστηκε η οικονομική κρίση αλλά και μερικά από τα αποτελέσματα που προκάλεσε. Ακόμα κάναμε μια εισαγωγή στον ψυχολογικό τομέα και στο πως συνδέεται η κρίση μαζί του, πράγμα που θα μας βοηθήσει στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας μας που αναλύει αποκλειστικά τον ψυχολογικό τομέα πιο εκτεταμένα από ότι τον είδαμε στην 1^η ενότητα. Τέλος μιλήσαμε για το είναι ανεργία και άρα πλέον κατέχουμε όλες τις βασικές γνώσεις για να προχωρήσουμε στο επόμενο μέρος της εργασίας μας και σε πιο εξειδικευμένες αναλύσεις.

Φτάσαμε στο τέλος της Ενότητας της πτυχιακής εργασίας. Αυτή η ενότητα είχε σαν σκοπό να μας βάλει βαθύτερα στον ψυχολογικό τομέα, να μας κάνει να δούμε την ψυχολογική πλευρά όλων των Ελλήνων που εδώ και τόσα χρόνια βιώνουν την οικονομική κρίση. Φτάνοντας στο τέλος αυτής της ενότητας έχουμε δει πια αναλυτικά και με παραδείγματα το πόσο η κρίση άλλαξε τη ζωή των ανθρώπων σε βαθμό που μερικοί επέλεξαν να βάλουν τέρμα στη ζωή τους παρά να περιμένουν τη

βελτίωση της κατάστασης. Είδαμε πως η κρίση αύξησε τον βαθμό της ανεργία και μειώνοντας κατά μεγάλο βαθμό τον τρόπο ζωής των Ελλήνων πολιτών. Είδαμε πως η μη-εύρεση εργασίας ή η απώλεια της ήδη υπάρχουσας μπορεί και έχει προκαλέσει πολλά σωματικά προβλήματα που έχουν όμως ψυχολογικές ρίζες (στρες- άγχος). Το κεφάλαιο μας έδωσε μια ιδέα για την οικονομική κατάσταση των πολιτών αλλά και το πώς αυτή η κρίση επιδρά πάνω στη νεολαία και πώς κατ επέκταση τους στρέφει να ψάξουν το μέλλον τους μακριά από την πατρίδα τους αλλά και πώς οι ίδιοι επιλέγουν να αντιμετωπίσουν την κατάσταση, δηλαδή με τι κριτήριο επιλέγουν τα επαγγέλματα που θέλουν να ακολουθήσουν.

Η 3^η ενότητα είχε ως σκοπό να μας κάνει μια σύντομη αναφορά στο πως η προσφυγική κρίση στην οποία κλίθηκε να πάρει μέρος η Ελλάδα επηρέασε την οικονομική κρίση και πως είδαν την όλη κατάσταση οι Έλληνες. Η συγκεκριμένη ενότητα δεν ήταν εκτενής γιατί δεν αφορά άμεσα το κύριο κομμάτι της εργασίας αλλά σκοπός της ήταν να αναφέρει έναν ακόμα λόγο που οικονομική κρίση στη χώρα μας δεν βελτιώνεται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κ. Μαρξ. Το κεφάλαιο, εκδόσεις Σ.Ε, τόμ. 1, σελ. 668.

Ζωή Σκύφτη. Νέες μορφές απασχόλησης, ΙΝΕΕ \ ΓΣΕΕ, 1992, Κ. Κασιμάτη - Ε. Άλισον: Η μορφολογία της δεύτερης απασχόλησης. ΕΚΚΕ, 1989.

Η γεωγραφική κατανομή της ανεργίας, στο: Ενημέρωση, του ΙΝΕ - ΓΣΕΕ τεύχος 20, Δεκέμβ., 1996, σελ. 14.

Στο ίδιο, και Αγγελιοφόρος, 18 Σεπτεμβρίου 1997.

Καθημερινή, 22 Αυγούστου, 1996.

Κ. Μπατίκα, Συνδικάτα και Πολιτική, σελ. 35-45.

Χαρακτηριστικό από αυτή την άποψη είναι το ερωτηματολόγιο (99 ανοικτά ερωτήματα) του Κ. Μαρξ που δημοσιεύθηκε στις 20\4\1880 στο Νο 4 του περιοδικού «La Revue socialiste», (βλέπε Κ. Μαρξ, Φ. Ένγκελς, Έργα, τ. 19, σελ. 233-240.

Κ. Μπατίκα, Συνδικάτα και Πολιτική, σελ. 340-342. Α. Α. Γκάλκιν, Β. Ν. Κότοφ κ.α. Η κεφαλαιοκρατία σήμερα:

Παράδοξα της ανάπτυξης., Μ. 1989 Α. Α. Κιστέρσκι. Ο σύγχρονος μηχανισμός χρηματιστικής εκμετάλλευσης των αναπτυσσόμενων χωρών. Κίεβο, 1988, Η οικονομία των ξένων χωρών. Μ., 1990. Ι.Β.

Ζουμπάροφ, Ι.Κ. Κλιούτσνικοφ. Ο μηχανισμός οικονομικής ανάπτυξης των πολυεθνικών εταιριών. Μ. 1990. Σύγχρονη κεφαλαιοκρατία : οικονομικός μηχανισμός και επιστημονικοτεχνική πρόοδος, Μ. 1989 κ.α.

Κον Ι. Σ. Αναζητώντας τον Εαυτό. Η προσωπικότητα και η αυτοσυνείδησή της. Μ. 1984., σελ. 131-133.

Κασιμάτ Χ. και Καββαδία Γ. Η ελληνική εκπαίδευση στον ορίζοντα του 2000, Gutenberg, Αθήνα, 1996, των ίδιων: Η ανισότητα στην Ελληνική εκπαίδευση. Αθήνα 1994

Αυγή, "ΗΠΑ: Η έξαρση των φόνων συνδέεται με την οικονομική κρίση.", εφημερίδα Η Αυγή, 10/4/2009.

Αυγή, "Αυτοκτονία; Ούτε να το σκέφτεστε. Εκστρατεία για να αποτραπεί κύμα αυτοκτονιών εξαιτίας της κρίσης στην Ιρλανδία", εφ. Η Αυγή, 10/4/2009.

Brenner M. Harrey, *Personal stability and economic security. Social Policy*, 8, 3, 1977.

Δεδουσόπουλος Α., "Ανεργία και κοινωνικός αποκλεισμός", στον τόμο με τίτλο, *Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του*, εκδόσεις Ιδεοκίνηση, Αθήνα 1997.

Ελαφρός Γ., "Η κρίση βλάπτει σοβαρά υγεία-σχέσεις", εφ. Η Καθημερινή, 23/11/2008, σελ. 42.

Ελευθεροτυπία, "Η απόλυση βλάπτει σοβαρά την υγεία.", εφ. Ελευθεροτυπία, 26/2/2010.

Ημερησία, "Αλκοολικοί λόγω κρίσης", εφ. Ημερησία, 16/4/2010.

Jahoda Marie, *Marienthal: Η κοινωνιογραφία μιας άνεργης κοινότητας*, Βιέννη 1932, αγγλική έκδοση 1971, <http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/686661>

Κουζής Γ., "Απολυμένοι εργάτες σε κατάσταση απόγνωσης.", εφ. Η Αυγή, 16/8/2009.

Λεχουρίτης Γ.-Κατσορίδας Δ., "Οι ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις της ανεργίας. Η φθοροποιός διαδικασία", περιοδικό "Τετράδια του ΙΝΕ", Αύγουστος 2002, τεύχος 22-23, σελ. 105-118.

Παναγιωτόπουλος Ν., "Η βία της ανεργίας και η οδύνη των ανέργων", περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση, Μάρτιος-Απρίλιος 2004, τεύχος 135.

Παπαστάθης Α., "Η ύφεση έφερε μικροκλοπές", εφ. Το Βήμα, 21/11/2009.

Πατέλης Δ., *Όψεις της ανεργίας: κοινωνικές και ψυχολογικές επιπτώσεις*, 1997 (αδημοσίευτο κείμενο).

PLANT, "Η παγκόσμια κρίση πλήττει την ασφάλεια και υγεία στην εργασία", περιοδικό PLANTmanagement, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2009, σελ. 56.

Πόπωτας Δ.-Καλύβα Άρια, "Ένας Έλληνας αυτοκτονεί κάθε μέρα λόγω χρεών", εφ. Πρώτο Θέμα, 28/3/2010, σελ. 38-39.

Στεφανής Ν., "Η απειλή της βύθισης του πλοίου", εφημερίδα Το Βήμα, 11/4/2010, σελ. Α10.

Στυλιανίδης Σ., "Ένας στους 5 άνεργους με τάσεις αυτοκτονίας", εφ. Ελευθεροτυπία, 19/7/2008, σελ. 29

Warr P., *Worker Without a Job* στο Warr P.B. (el): *Psychology at work*. Harmondsworth, Penguin Press, 198

<http://www.alfavita.gr/arhron/koinonia/pos-i-oikonomiki-krisi-odigei-toys-ellines-stin-katathlipsi>

http://www.dianeosis.org/2016/04/psychiki_ygeia_ellinwn/

<http://www.healthreport.gr/%CF%88%CF%85%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B7-%CE%B6%CF%89%CE%AE-%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%B5%CE%B9/>